

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної (магістерської) роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

Регіональний політичний процес в областях Західної України: основні тенденції

Виконав: студент II курсу, групи ФФІм-21с
спеціальності 052 Політологія
Войтович В.А.

Керівник: д.політ.н., професор
Романюк А.С.

Рецензент: д.політ.н., професор
кафедри політології та міжнародних
відносин НУ "Львівська політехніка"
Луцишин Г.І.

Львів – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	7
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ЦИКЛІВ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ	26
РОЗДІЛ 3. ПАРТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	43
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні політичні процеси у світі характеризуються все більшим впливом тенденції регіоналізації. З поширенням інтеграційних процесів постійно зростає роль регіонів в економічному та суспільно-політичному житті країни. Розвиток політичного процесу в Україні протягом останніх десяти років засвідчив наявність в українському суспільстві політичної регіоналізації. Це виявляється, перш за все, у виборчих кампаніях, які демонструють наявність у кандидатів і політичних партій, які змагаються за виборні посади, дедалі чіткішої географії електоральної прихильності. Внаслідок цього зростає відчуження та розмежування між населенням різних регіонів України. Подолати ці суперечливі прояви регіоналізму допоможе ефективна регіональна політика, яка буде враховувати специфіку та особливості перебігу політичних процесів в різних регіонах України.

Актуальність дослідження зумовлена і виокремленням складових політичного процесу на регіональному рівні у межах політичної системи держави. Динамічність зумовлює потребу дослідження цього поняття, виявлення особливих рис, тенденцій та контекстів, які в підсумку впливають не лише на внутрішньополітичну, а й зовнішньополітичну ситуацію.

Виразною специфікою на тлі інших українських регіонів володіють Західні області України. Передусім, відзначаємо історичну та культурну самобутність областей, динамічність соціальних процесів, характер політичної активності їх жителів, взаємовідносини регіонів з центром, особливості регіональних еліт.

Розгляд політичних процесів на рівні окремих регіонів не можливий, без вивчення своєрідності партійної структури, яка прямо впливає на виборчі пріоритети громадян, електоральні процеси, формат діяльності місцевих органів влади.

Особливо специфіку регіональних політичних процесів показали місцеві вибори – 2020 року, які відзначалися високою міжпартійною конкуренцією, адже у низці обласних та міських рад парламентські партії сумарно здобули менше 50%

голосів, насамперед через успіхи локальних партійних проектів. Завершення процесу децентралізації та зміни до виборчого законодавства безпосередньо сприяли активізації та розвитку політичних процесів на рівні окремих регіонів. За підсумками місцевих виборів 2020 року прослідковуються нові тенденції в місцевих регіональних процесах, а дослідження локалізації політики стає все більш актуальним.

Також на сьогоднішній день відсутнє цілісне дослідження політичних процесів Західних областей України, протягом 1991–2021 рр., з урахуванням специфіки розвитку цих регіонів.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – здійснити комплексний аналіз регіональних електоральних і партіологічних закономірностей та особливостей політичних процесів, виявити їх тенденційний характер в Волинській, Рівненській, Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатських областях впродовж 1991–2021 рр. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- дослідити та систематизувати теоретичні підходи і методологічний інструментарій для дослідження політичних процесів в Україні на регіональному рівні;
- систематизувати проблематику та напрямки вітчизняних досліджень регіонального політичного процесу та окреслити здобутки українських центрів наукового вивчення регіональних проблем;
- охарактеризувати особливості електоральних переваг виборців Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей у парламентських виборчих кампаніях 1994–2019 рр.;
- вивчити вплив місцевих виборів 2010, 2015 та 2020 рр. на перебіг політичного процесу в регіонах;
- дослідити особливості динаміки розвитку партійної системи та розбудови обласних осередків політичних партій в Західному регіоні;

- виявити роль та прикметні риси функціонування регіональних партійних проектів;
- застосувати кількісні виміри партійних систем областей Західної України;
- розробити власний підхід до кількісної оцінки міри вияву електоральної своєрідності областей Західного регіону.

Об'єктом дослідження є політичний процес в Україні протягом 1991- 2021 рр.

Предметом дослідження є тенденції регіонального політичного процесу на прикладі Волинської, Рівненської, Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на загальних методологічних принципах наукового аналізу політичних процесів, зокрема принципах об'єктивності, аналізу та синтезу. Дане дослідження будується на використанні загальнонаукових методів, а саме порівняльного, системного, структурно-функціонального, історичного.

Вибірчі процеси областей Західної України розглядаються в рамках електоральних циклів, упродовж яких відбувалися вибори до Верховної ради України та представницьких органів влади на місцях.

Вивчення політичних процесів на теренах Волинської та Рівненської областей здійснювалося із застосуванням методів політичного аналізу (контент-аналіз), методів вимірювання (індекс ефективної кількості партій М.Лааксо і Р.Таагепери, індекс фракційності Д.Рає, індекс волатильності М.Педерсена, індекс агрегації Л. Майера) та картографічного методу (ілюстрування електоральних орієнтації жителів різних районів областей).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки дослідження дозволять комплексно підійти до аналізу політичних процесів в Україні, дадуть змогу розширити уявлення про специфіку перебігу політичних процесів на рівні окремих регіонів. Результати дослідження можуть бути

використані для подальшого наукового аналізу політичних процесів в окремих областях чи цілого Західного регіону, зокрема.

Аналітичний матеріал може бути використаний органами державної влади та місцевого самоврядування, політичними партіями для реалізації державної політики на регіональному рівні.

Основні положення роботи можуть бути використані для підготовки матеріалів лекційних та семінарських занять окремих курсів. Міждисциплінарний характер отриманих результатів зумовлює їх використання також в псефології, політичній регіоналістиці, партології тощо.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 99 сторінок, з них 86 сторінок – основний текст. Загальна кількість джерел – 81.

РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ТЕОРЕТИКО– МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Упродовж останніх десятиліть дослідження політичних процесів на регіональному та місцевому рівнях набули великого поширення в західній науці. В Україні дослідження регіональних політичних процесів потребують суттєвого доповнення, адже політичний процес розглядається переважно на національному рівні. Важливим є осмислення теоретико-методологічних підходів, що використовуються і можуть бути використані під час проведення регіональних політичних досліджень.

Для аналізу стану наукового дослідження регіональних політичних процесів, насамперед, визначимо, яке змістове наповнення ми вкладаємо в основоположну термінологію дослідження.

Дослівно, із латинської, «processus» означає просування і відображає передусім будь яку динаміку в політичному житті. Процеси в цілому складають форму функціонування суспільства, політичні ж процеси складають форму розвитку та функціонування політичної системи. В широкому значенні політичні процеси можна визначити як форму активності суспільства.

Політичний процес завжди відображає спрямування розвитку суспільства в певному напрямку внаслідок взаємодії політичних акторів. Зміст політичного процесу – спрямування, слід розглядати як визначення переважаючого напрямку, хоча напрямів може бути декілька і не завжди в одному спрямуванні [59].

Визначення особливостей політичних процесів безпосередньо залежить від методології, застосованої до об'єкта дослідження.

Представники інституційного підходу, традиційно представляли політичні інститути як домінуючі основи перебігу політичного процесу. Ключовим інститутом виступає держава, а політичні партії, еліти та індивіди, соціально-класові групи є менш масштабними суб'єктами політичного процесу. Також підхід пов'язує політичний процес із модернізацією, трансформацією інститутів влади та зі зміною

головних суб'єктів політичної діяльності. Прихильники біхевіористської парадигми, як суб'єктів політики розглядають здебільшого індивідів або групи інтересів. Тому політичний процес тут представлений як результат поведінки, реалізації політичної волі, цілей та прагнень цих суб'єктів [5,с.19].

Структурно–функціональний підхід акцентує увагу на внутрішній структурі та функціях політичної системи, на ролі соціального середовища, які зумовлюють характер і особливості політичної діяльності та взаємодій між акторами. Об'єктами аналізу відповідно виступають великі соціополітичні групи і структури, політична практика, функціональність чинних політичних інститутів, або ж політична система в цілому. Структурно-функціональна парадигма найбільш продуктивна при аналізі політичних макропроцесів, що відбуваються у перехідних суспільствах, або глобальних процесів у світовій політиці [5,23].

Системний підхід до дослідження політичного процесу в західній політології пов'язаний з працями Т.Парсонса та Д.Істона. Автор системного підходу Д.Істон розуміє політичний процес як сукупність реакцій політичної системи на виклики навколишнього середовища [12]. Дослідник виділяє основні фази політичного процесу. Зокрема, у формі підтримки та висунання вимог зовнішнє середовище впливає на політичну систему. Далі політична система реагує у вигляді рішень та дій на висунуті вимоги, тобто важливим стає зворотній зв'язок із зовнішнім середовищем.

Саме поняття політичний процес має багато визначень. Дж. Мангейм і Р. Рич трактують його як складний комплекс подій, що визначає характер діяльності державних інститутів і їх вплив на політичний процес [26]. Р. Дарендорф наголошує на динаміці суперництва груп за статуси й ресурси влади [6].

Деякі науковці ототожнюють політичний процес з політичною сферою в цілому (Р.Доуз) [38] або з усією сукупністю поведінкових дій суб'єктів влади, зміною їх статусів та впливів (Ч.Мерріам) [28].

А.Бентлі в праці “Процес управління” сформулював концепцію груп інтересів або зацікавлених груп, введено до наукового обігу поняття артикуляції та

ідентифікації групових інтересів у якості первинних для вивчення політичного процесу. Дослідник трактував політичний процес як боротьбу соціальних груп, що змагаються за державну владу. Д.Трумен під політичним процесом розуміє боротьбу соціальних груп за владу та контроль за розподілом ресурсів [31].

Російські дослідники Г.Смирнова та А.Бурсова визначають політичний процес, як феномен, що має власну структуру, логіку та спрямованість [27].

М.Льїн же вважає, що політичні процеси відображають цикли відтворення політичної системи та цілком природно пов'язані з певними змінами [16].

В „Міжнародній енциклопедії соціальних наук” політичний процес визначається як діяльність людей в різноманітних групах з приводу боротьби за її використання для досягнення індивідуальних та групових інтересів [31].

Під політичним процесом як сказано в «Політологічному енциклопедичному словнику», слід розуміти «один із суспільних процесів, котрий відрізняється від економічного, правового, ідеологічного, духовно-культурного та інших процесів власними сутнісними характеристиками. Він відображає динаміку процесу певного масштабу та відображає взаємодію суб'єктів політики яка здійснюється під впливом багатьох різнорідних внутрішніх та зовнішніх факторів. Політичний процес являє собою взаємодію інституалізованих та не інституалізованих суб'єктів політики щодо реалізації власних функцій у сфері влади які у підсумку здійснюють вплив на політичну систему [57].

Український політолог М.Марченко під політичним процесом розуміє сукупну діяльність всіх суб'єктів політичних відносин пов'язану з формуванням, зміною, перетворенням та функціонуванням політичної системи [33].

Вітчизняний дослідник С.Гайдай вважає, що політичний процес — це варіативна комбінація суспільних та політичних характеристик в контексті та в межах не лише парадигми розвитку, а й процесуального, просторового, часового та мультипроцесного змістів і характеристик дій, взаємодій та протистояння учасників політичної системи [21].

В.Зимогляд визначає політичний процес, як сукупність політично значущих дій, до яких вдаються суб'єкти політичного життя. Ці дії можна розглядати як вироблення й відтворення політичної системи, засобів політичного владарювання, способів презентації інтересів класових, соціальноетнічних та інших соціальних груп в інституціях влади, форм прийняття й реалізації владних (управлінських) рішень політичної участі, типів політичної культури тощо [14].

Узагальнюючи різноманітні підходи, можна вважати, що зміст політичного процесу визначається багатьма факторами. Зокрема, функціонуванням політичної системи, що постійно еволюціонує; рівнем розвитку соціальних і економічних відносин; діяльністю політичних інститутів; прийняттям, реалізацією політичних рішень та подальшим контролем за їх виконанням; боротьбою конкурентних груп за статуси та ресурси влади.

Розглядаючи політичний процес як внутрішньо пов'язану послідовність політичних подій та явищ, важливою стає діяльність різноманітних суб'єктів політики, часто вона визначається не лише їхніми власними характеристиками, а й масштабом політичного процесу.

Сучасні дослідження показують, що постійно збільшується кількість суб'єктів політичного процесу, серед них можемо виділити вже не державні інституції, а численні об'єднання громадян, групи впливу, органи місцевого самоврядування, недержавні організації.

Відтак формами реалізації дій учасників політичного процесу може бути: електоральний процес (утворення державних органів шляхом їх виборів); об'єднання громадян у суспільні організації; утворення партійних структур; вироблення політико-правових норм за допомогою прийняття законів; безпосередні вияви волі громадян (референдуми, з'їзди, місцеві ініціативи); організація системи управління основними сферами державного і суспільного життя [31].

З огляду на значимість для суспільства політичного регулювання соціальних відносин політичні процеси можна розділити на базові й периферійні. Перші з них характеризують ті різноманітні зміни в різних областях політичного життя, які

стосуються модифікації її базових, системних властивостей [22,с.17]. До перших можна віднести політичну участь, що характеризує способи відносин суспільства з державою, формує певні позиції, вимоги, настрої населення. Це, зокрема, участь у виборах, референдумах, демонстраціях, маніфестаціях, зборах.

Важливим поняттям також є політичне функціонування. Можна визначити його як професійну політичну діяльність, спрямовану на розробку правових норм, управління різноманітними політичними інститутами. Для прикладу, це парламентська, державно-управлінська, муніципальна діяльність, партійний менеджмент і виборчий маркетинг [38,с.54].

Політичні процеси можуть протікати у явній або прихованій формах. Для прикладу, явний політичний процес характеризується тим, що управлінські рішення приймаються відповідно до вимог та потреб населення, відбувається суспільний контроль за реалізацією рішень влади. Тіньовий процес базується на діяльності непублічних політичних інститутів, на процес прийняття рішень впливають недержавні центри впливу. Суттєво на перебіг політичних процесів впливає сформованість в країні системи інститутів та норм. Для прикладу, внутрішньо системні процеси, розгортаються у сталій політичній системі з визначеними інститутами та нормами. В країнах, що перебувають в стані постійних змін, її інститутів, норм та відносин переважно протікають транзитивні процеси [31,с.14].

Ще один підхід класифікації політичних процесів, базується на масштабах поширення. Відповідно, прийнято розрізняти процеси: глобальні та регіональні (локальні, периферійні). Глобальні процеси можуть мати як внутрішньодержавний характер, так і виходити за межі національних держав.

Тоді як регіональні відбуваються на більш локальній території і можуть розкривати динаміку формування окремих політичних асоціацій, становлення місцевого самоврядування [63].

Таким чином, політичний процес завжди показує спрямування розвитку суспільства в певному напрямку, важливими при цьому стають взаємодії суб'єктів політичного процесу. Найважливішими ознаками політичного процесу є

динамічність та рухливість. Сьогодні крім державних структур, політичних партій, суттєвим є вплив неформальних структур та центрів впливу на спрямування політичного процесу на національному та регіональному рівнях. Зауважимо, що в сучасних умовах політичний процес великою мірою спрямовується залежно від результатів виборчих перегонів. Тобто, електоральний вимір політичного процесу багато в чому є визначальним у функціонуванні політичної системи країни. Важливим при цьому стає аналіз електоральних циклів та діяльності політичних партій на місцях.

Важливо розуміти, що процес на національному рівні впливає на процес на регіональному рівні, так само і навпаки. В той же час політичний процес на регіональному рівні має ряд особливостей, специфіку та відносну незалежності щодо національного рівня.

Ще однією базовою категорією дослідження є поняття «регіон» та «регіоналізм».

Аналіз існуючих підходів демонструє, що сам термін “регіон” є поліфункціональним і багатозначним. Регіон розглядається за декількома ключовими ознакам: по-перше, певна територія, яка географічно виокремлюється зі складу загальної території країни; по-друге, населення, яке проживає на цій території і має певні спільні особливі характеристики щодо решти населення цієї країни; по-третє, самоідентифікація або самоусвідомлення наявності в цієї групи людей певних особливостей, які відрізняють їх від загалу [30].

В Україні поняття „регіон” сьогодні – широкоживане. Ним активно послуговуються, найперше, історики, обґрунтовуючи поняття історико-географічний регіон. Також поняття „регіон” вживається в етнографічному, економічному, культурному та інших значеннях.

Вітчизняні політологи розглядають регіон як сферу політичного простору, що відрізняється особливою політичною організацією або (та) наявністю особливого політичного інтересу (В. Ребкало, Л. Шкляр); як особливість регіональної взаємодії між органами та структурами політичного управління і суспільства (С.Рибалка);

територіально-політичну систему (Т.Татаренко); територіальну основу організації органів публічної влади (В.Борденюк).

Регіон є вагомим актором політичного процесу і впливає на процес прийняття рішень у державі, сприяє представництву регіональних інтересів через різні інституції. Регіон – це частина національної території, що має певний економічний, соціальний, демографічний потенціал. Тобто регіон, навіть найрозвиненіший, є частиною державного організму [27,с.14].

У цілому регіоналізм (англ. regionalism) – це перш за все явище, яке розкриває наявність відповідних адміністративно-територіальних структур з їх особливими етнічними, політичними, соціальними, економічними та іншими відмінностями, що можуть відстоювати та захищати регіональні інтереси у владних інституціях держави.

Регіоналізм є універсальним явищем і найбільше залежить від історичних умов існування, поточних проблем розвитку, політичної культури, організації управління в регіонах тощо. Під політичним регіоналізмом слід розуміти і характер відносин, або ж зміст домовленостей між національними (центральними, загальнодержавними) та регіональними елітами у питанні розподілу управлінських компетенцій [22].

Сьогодні, по суті політичний регіоналізм передбачає тенденцію до протиставлення ролі держави та регіонів, які прагнуть збільшення частки самоуправління. Також можемо говорити про тенденційність політичного регіоналізму, як про одну з можливих форм організації окремих регіонів та перетворення їх в базові елементи сучасної держави.

Ще один термін який часто використовується при описі локальних політичних процесів це – регіоналізація, яка передбачає процес становлення та розвитку регіонів, як відповідних суб'єктів нижчого за національний рівень, що мають свою незалежну від центральних державних органів систему виконавчої влади та свої самоврядні інституції. В країнах, де існують повноправні регіони, регіоналізація є процесом, що розкриває прояви такого складного явища, як регіоналізм [29].

Необхідно відрізнити регіоналізацію від регіоналізму. Якщо регіоналізм припускає існування стратегії насамперед регіональних еліт, яка спрямована на чітку їх домовленість щодо повноважень центру і регіону, то регіоналізація акцентує увагу на динаміці й аналізі реального процесу перерозподілу згаданих повноважень. Існує й інша думка, яка розглядає регіоналізацію як розвиток і зміцнення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших зв'язків між областями, краями, регіонами або державами, які територіально пов'язані спільністю, умовно належать до одного регіонального об'єднання [22].

Політичний регіоналізм та процеси регіоналізації сьогодні набувають динамічного розвитку в країнах Європи, особливо це відчувається на прикладі процесів європейської інтеграції та децентралізації управління. Ці процеси внутрішньо притаманні усім типам сучасних суспільств, незалежно від їх розмірів, рівня розвитку, особливостей політичних структур, не виключенням є і Україна, перш за все, через етнічні, культурні, історичні, соціально-економічні особливості розвитку окремих регіонів.

Важливою складовою історіографії дослідження ми вважаємо регіональні політологічні дослідження, адже єдиного наукового підходу вивчення локальних політичних процесів поки не існує, а переважають дослідження окремих явищ на прикладі конкретних регіонів.

Одними із перших у політичній науці спроб провести регіональні дослідження були роботи Ф.Ратцеля, Х.Маккіндера, А.Зігфріда та стосувалися макрорегіональної проблематики в рамках політичної географії та геополітики. Найбільш поширеним був екологічний підхід А.Зігфріда. За цим підходом поведінка виборців аналізується залежно від місця їх проживання. Зважаючи на чітке територіальне розмежування симпатій виборців в Україні екологічний підхід, завдяки врахуванню впливу регіонального чинника, є вагомим в контексті нашого дослідження [33].

В кінці 40-х рр. ХХ століття в дослідницьких колах формується інтерес до вивчення проблеми взаємовідносин центру і периферії. На думку, Д.Мітрані, пріоритетний вплив на формування порядку денного вищих управлінських структур

мають саме регіони, дослідник зазначає важливість поступового висування вимог для ефективного функціонування всіх політичних процесів. У фокусі досліджень Е.Хааса була проблематика впливу регіональних груп інтересів і бюрократії регіональних організацій. Конфлікти інтересів між центром і регіонами мають вирішуватись шляхом надання більших повноважень регіональним організаціям [2,с.145].

Протягом ХХ століття активно розвивалися такі дослідницькі напрямки, як регіональна антропологія, регіональна етнографія, регіональна лінгвістика. В цей період засновуються цілі школи регіональних дослідження, в британському місті Лідс відкривається Міжнародна асоціація регіональної науки.

З кінця 70-х рр. ХХ століття в Західній Європі домінуючою тематикою стає регіоналізм і європейська інтеграція. Досвід попередніх регіональних політичних досліджень дав змогу підготувати теоретичні узагальнення для формування «нового регіоналізму». В рамках аналізу регіонів і регіоналізму (О.Вавер, К.Дуве, М.Кітінг, Г.Маркс) актуалізується вивчення взаємовідносин «центр-периферія», ролі регіонів в складі національних держав і загальноєвропейських процесах (Г.Герстенлауер, К.Дезідері, Х.Лауфер), прикордонного і транскордонного співробітництва, регіональної ідентичності (У.Брірлі, Р.Франкенберг, Й.Шубауер).

Особливістю регіональних політичних досліджень з 90-х рр. ХХ століття стає домінування колективних монографій, присвячених окремим регіонам Європейського союзу або інститутам наднаціонального рівня. Усвідомлення важливості регіонів та регіоналізму привело дослідників до концептуалізації ключових понять, виділялися різні види регіонів [2,с.147].

Європейські дослідники розглядали політичний регіоналізм як спосіб стратифікації території, націлений на вирівнювання контрастів між центром і периферією; як результат перерозподілу владних повноважень, передачі управлінських функцій від національного рівня на регіональний; як мережеве співробітництво, множинність структур і рівнів управління. Вивчення електоральної

географії допомогло систематизувати знання про партійно-політичні системи в регіонах і механізми зміни національних партійних систем.

Важливе місце в європейських регіональних дослідженнях має місце вивчення ролі регіонів в інтегративних процесах (концепція «Європа регіонів»). Частина науковців бачить майбутнє Європи як кроснаціональне, соціально-економічне співробітництво регіонів. Інші ж дослідники говорять про розширення політичної ролі регіонів, яка виражається в участі регіональних політиків в органах Європейського союзу, минувши національний рівень представництва.

Вагомий внесок у розробку методології вивчення регіональних політичних процесів зробили Л.Уайтхед, М.Доган та Д.Пелассі.

В регіональних політичних дослідженнях найбільш перспективним, як вважає Л.Уайтхед, є застосування можливостей порівняльного методу. Дослідник пише про множинність стилів порівняльного аналізу: „про вибіркове дослідження, парне порівняння, вивчення окремого випадку, моделювання. Йде комбінування методів кожний з яких може уточнити розуміння тієї чи іншої сторони явищ, які досліджуються, але жоден не може домінувати” [66].

М.Доган та Д.Пелассі в своїй праці, присвяченій порівняльним методам у політичній науці, пишуть про те, що регіональні дослідження мають стати достеменним вивченням окремого випадку. Метод, що розглядається звичайно розрахований на подальший розвиток теорії. Він призначений для ілюстрації стійких рис, деяких загальнозначимих ситуацій та процесів в окремих країнах та регіонах [8].

Американський дослідник Р.Патнем зазначає, що індивідуальний економічний потенціал, особлива політична культура, історичні традиції обумовлюють існування на території однієї держави різноманітних політико-економічних модифікацій регіонів – починаючи від аграрних, демократично розвинутих і до постіндустріальних. Саме тому Р.Патнем обґрунтовує необхідність досліджувати окремі регіони, зокрема динаміку їх розвитку, структурні та функціональні зміни

(відцентрові тенденції, специфіку владних відносин, очікування та настрої населення регіонів).

Важливим є підхід дослідника в галузі політичної географії С.Джонса, який висуває теорію «єдиного поля», пов'язуючи розвиток окремих регіонів з наявними чи потенційними конфліктними ситуаціями. С.Джонс виділяє 5 етапів формування територіально-політичних систем: 1) виникнення ключової ідеї; 2) прийняття політичного рішення; 3) початок руху ідей, капіталу; 4) поява «поля напруги»; 5) формування політико-територіальної одиниці.

При вивченні політики в регіонах можна виділити декілька теоретичних підходів: 1) підходи, що базуються на теорії модернізації; 2) підходи, пов'язані з теорією переходу до демократії; 3) переосмислення значення політичної культури; 4) елітський підхід; 5) інституціоналістський підхід, 6) політико-ландшафтний підхід. Дані підходи корисні при аналізі регіонального політичного процесу. Територіально–політичні дослідження поділяються на "галузеві", вивчення географії політичних сил та явищ (масових організацій, адміністративно-територіальних центрів управління) і "комплексні", тут мова йде зокрема, про характеристики розстановки політичних сил та політичні явища, що характеризуються складністю протікання та розвитку [63]. Наше дослідження регіонального політичного процесу можемо віднести саме до комплексних територіально-політичних досліджень.

Відомий своїми дослідженнями регіонів російський вчений Р. Туровський вводить поняття “територіально неоднорідна (гетерогенна) країна”, де регіональні політичні процеси більш-менш автономні в порівнянні з загальнонаціональними і здійснюють вплив на хід подій на рівні держави. До цієї групи належать і Україна, як велика унітарна держава, в якій через її розмір і різноманіття розвивається регіональне політичне життя [65].

Р. Туровський у статті «Порівняльний аналіз тенденцій регіонального розвитку Росії та України» виділяє загальні риси і розбіжності регіонального політичного процесу в Україні і в Росії. На думку автора, в обох державах регіональний фактор відіграє суттєву роль, але не однаково. Ця розбіжність полягає

у несхожості стосунків між центром і регіонами, що зумовлено багатьма факторами. Автор прогнозує, що з часом як в Україні, так і в Росії регіональні процеси будуть відігравати одну з вирішальних ролей у формуванні внутрішньої політики країни [65].

Регіональні політичні процеси не залишаються поза увагою і у вітчизняних політологічних дослідженнях.

Вагомий внесок у розвиток регіональних досліджень зробили С.Бугай, М.Долішній, Я.Верменич, З.Варналій, І.Студенніков та ін. Більшість із цих вчених зосереджуються на вивченні конкретних проявів регіональних процесів, не оминаючи при цьому політичну складову. С.Бугай розглядає державну регіональну політику, шляхи її становлення, ефективної реалізації та реформування. З.Варналій акцентує увагу на питаннях соціально-економічного розвитку регіонів. М.Долішній у своїй монографії «Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети» вказує, що регіональні дослідження в останні роки набули особливої уваги, як відповідь на нові проблеми українського державотворення. За його словами, новий вектор регіональних досліджень спрямований на пошук гармонійного розвитку регіонів України [19].

У працях Т.Кучеренко висвітлюються окремі аспекти дослідження регіонального фактора у вітчизняному політичному процесі. Дослідниця обґрунтовує необхідність вивчення та використання регіональних особливостей у сучасному процесі розбудови української держави. Т.Папченко звертає свою увагу до особливостей перебігу регіональних політичних процесів в Україні, впливу регіональних факторів на загальнодержавні тенденції.

Окрему групу досліджень становлять дисертаційні дослідження щодо регіонального виміру політичних процесів України. В.Бусленко запропонував своє бачення питання в роботі «Становлення і трансформація політичних інституцій Західного регіону України в 90-х рр. ХХ століття». М.Гуйтор досліджував регіональні особливості застосування виборчих технологій в Україні (на прикладі Чернівецької та Закарпатської областей). В.Мельник в дисертації «Розвиток

політичного процесу в Україні (на прикладі Волинської області)» здійснила комплексний аналіз становлення та розвитку інституційної структури політичного процесу на Волині. В.Чебаник, на прикладі Закарпатської та Чернівецької областей, розглянув вплив політичних партій на формування та розвиток регіональної політики [25].

Часто дослідники в своїх дисертаційних роботах зверталися до проблематики впливу виборчих циклів на політичний процес в регіонах, зокрема К.Черкашин «Електоральна поведінка населення незалежної України в регіональних зрізах», Ю.Остапець «Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри» [33].

Особливості перебігу регіональних політичних процесів висвітлено в цілому ряді монографічних досліджень вітчизняних фахівців: А.Берези «Регіоналізм і регіоналізація: проблеми теорії і практики»; О.Вишняка «Політична типологія регіонів: динаміка та фактори змін»; Л.Нагорної «Регіональна ідентичність: український контекст»; Т.Татаренко «Регіональний фактор у політичному житті України».

У фокусі досліджень В.Горбача різноманітні прояви регіоналізму в Україні в контексті виборчих перегонів. Це відображено в працях: «Електоральна карта України: регіональний вимір»; «Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості»; «Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття».

Окремі аспекти регіональних політичних процесів висвітлюються дослідниками і в інших областях України, зокрема Івано-Франківської – науковці І.Доцяк, В.Климончук, Т.Мадрига; Донецької – М.Майборода, К.Черкашин; Херсонської – у статті В.Михайлова, Кіровоградської – у працях О.Швець та Н.Маслової, Харківської – у статтях А.Авксентьєва, Хмельницької – в аналітичних звітах О.Банкової.

Етнорегіональні дослідження проводить відділ національних меншин Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН

України: «Крим в етнополітичному вимірі», «Закарпаття в етнополітичному вимірі», «Донбас в етнополітичному вимірі» та «Етнополітичні процеси в Україні: регіональні особливості».

Регіональний поділ України досліджували вітчизняні науковці: О.Вишняк, М.Дністрянський, А.Колодій, Є.Куценко, С.Макеєв, О.Стегній та ін.

Проблемі територіальної диференціації країни приділяють увагу політологи Б. Ідрісов, О. Зубченко, О. Михайлич, Е. Гугнін, Ю. Каплан, В. Карасьов, І. Кононов, Р. Павленко, В. Бортников, та ін.

Значний внесок в аналіз та узагальнення електоральних процесів в Україні зробили О. Балакірева, І. Бекешкіна, М. Міщенко, В. Паніотто, О. Петров, В. Танчер, Н. Харченко, В. Хмелько, М. Чурилов та ін. Питання, які розкривають сутність процесів інтеграції та регіоналізації аналізуються в працях О. Білоруса І. Бураковського, А. Гальчинського, Б. Губського, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю. Пахомова, В. Рокочої, І. Соколенка, А. Філіпенка, В. Чужикова та ін. [25].

Питанням управління регіонами присвячені праці О.Амоша, Г.Атаманчука, С.Білої, З.Варналія, Я.Жаліла, В.Мамонової, В.Тертички та ін.

Проблеми державного регулювання розвитку регіонів розглядалися О.Алимовим, В.Бакуменком, Т.Безверхнюк, П.Беленьким, М.Долішнім, Я.Жовнірчиком, Т.Івановою, Ю.Кальнишем, Н.Нижник, І.Розпутенком, М.Тимчуком та ін.

Серед факторів, що найбільше впливають на регіональний політичний процес є функціонування регіональних еліт. Цією проблематикою займалися такі науковці: Тетяна Бевз (Сумська область), Микола Горбатюк (Вінницька область), Наталія Ротар (Чернівецька область), Оксана Зорич (Полтавська область), Аліна Ясінська (Львівська область) та ін. [15].

Питанню дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку регіональних політичних партій присвячені наукові праці О. Вишняка, Ю. Остапця, Р. Манайло-Приходько, М. Кармазіної, А.Романюка, Г.Зеленько.

Важливо окреслити здобутки в плані регіональних досліджень українських політологічних осередків.

В Ужгородському національному університеті створено науково-дослідний інститут «Політичної регіоналістики». У 2009 році інститут започаткував серію «Studia Regionalistica», в якій зосереджені матеріали історико-політологічного характеру з найбільш актуальних питань регіональної історії та сучасності, суспільно-політичного розвитку регіонів, їх етнополітичного спектру, механізмах регіонального елітотворення, партійного будівництва та виборчих процесів. Також відзначаємо праці закарпатської дослідниці М.Ледьєл, в монографії «Механізми реалізації регіональної політики в Україні [21]. Досвід становлення агентств регіонального розвитку» розкривається зміст ефективної регіональної політики, варіанти узгодження інтересів національної та регіональної еліт.

Ще одним потужним осередком регіональних досліджень є Львівський національний університет імені Івана Франка. На базі університету діє Центр політичних досліджень, провідним напрямком діяльності якого є зокрема, вивчення регіональних політичних процесів, особливо на прикладі Львівської області. Відзначаємо праці науковців А.Романюка, Ю.Сліпецької, Л.Скочиляса. Тут видано низку аналітичних звітів та матеріалів наукових конференцій: «Львівщина: портрет на фоні президентських виборів», «Суспільно-політична ситуація на Львівщині у квітні 2006 – березні 2007 рр.», «Регіональний вимір політичного процесу в Україні у 2007 році» та ін. Щорічно на кафедрі політології проходить конференція «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведи)».

Науковці Чернівецького національного університету В.Бурдяк, Н.Ротар, А.Круглашов, І.Недокус, Н.Стрельчук поглиблено досліджують питання регіональних політичних процесів Буковини. Особливо дослідники університету звертаються до тематики впливу етнічної складової на характер протікання локальних процесів. На базі університету був створений НДІ Європейської інтеграції та регіональних досліджень. У 2014 р. в Ужгороді вийшла з друку

монографія «Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття». Книга стала результатом спільного дослідницького проекту, здійснюваного НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича разом із НДІ політичної регіоналістики Ужгородського національного університету [9].

У Волинській області періодично виходять з друку монографії присвячені окремим аспектам політичного життя регіону. Так, відзначаємо дослідника В.Бортнікова та його праці: «Волинь: 90-і роки ХХ століття. Ілюстрований літопис політичних подій», «Помаранчева революція на Волині: історія, факти, документи», «Волинь. Громадський рух: 20 років», «Нариси історії органів державної влади та місцевого самоврядування на Волині (1944–2009 рр.)».

Окремі аспекти розвитку політичного процесу досліджували такі волинські дослідники, як С.Байрак, В. Бусленко, І. Ковальчук, В. Пахолок. В 2017 році вийшла стаття В.Бортнікова «Партійно-політична структуризація у Волинській області (1990–2015)», в якій дослідник виділяє 5 етапів становлення партійної структури, крізь призму парламентських та місцевих виборів [3].

У Рівненській області в контексті вивчення регіональних політичних процесів заслуговують на увагу дослідницькі проекти Центру політичних досліджень Національного університету «Острозька академія». Електоральні традиції Рівненщини, аналіз партійної структури краю зроблено у працях доцента кафедри політології Національного університету «Острозька академія» В.Лебедюка. Історичні чинники електоральних процесів на Рівненщині проаналізовано співробітниками кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету П.Долгановим та М.Гоном. В 2014 році рівненська дослідниця Т.Герасимчук започаткувала серію аналітичних публікацій з циклу «Електоральні процеси. Менеджмент виборчої кампанії».

Науковці Прикарпатського національного університету поглиблено досліджують питання регіональних політичних процесів Івано-Франківщини. В.Климончук вивчає аксіологію політичних процесів, електоральні процеси та

особливості громадянського суспільства в регіональному вимірі. І.Ломака досліджує регіональні особливості поліконфесійності в Україні. В.Марчук вивчає виборчі процеси на Івано-Франківщині, формування нової парадигми регіональної політики, особливості регіональної ідентичності. Щорічно на базі університету проходить конференція «Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри».

Регіональні процеси Тернопільської області досліджуються тільки у контексті вивчення регіону Галичина. Окремі аспекти політичного процесу вивчають науковці Західноукраїнського національного університету.

Аналіз наукової літератури, присвяченої розвитку політичного процесу показав, що в Західній Україні, системно досліджуються регіональні процеси науковцями Ужгородського національного університету, Львівського національного університету імені Івана Франка, Чернівецького національного університету. Зосереджуються на вивченні конкретних проявів регіональних процесів вчені Волині, Рівненщини та Прикарпаття. Епізодично вивчаються регіональні процеси в Тернопільській області.

Висновки до 1 розділу

1. В сучасному науковому дискурсі політичний процес на регіональному рівні, розглядається у двох аспектах: як інституційна модель регіональних та локальних політичних процесів, що обумовлені загальнонаціональними тенденціями; як варіативна комбінація суспільних та політичних характеристик в контексті дій, взаємодій та протистояння учасників процесів на локальному рівні.

2. Зміст політичного процесу можна розглядати за допомогою різноманітних підходів. Представники інституційного підходу, традиційно представляють політичні інститути як домінуючі основи перебігу політичного процесу. Прихильники біхевіористської парадигми, політичний процес розглядають як результат поведінки, реалізації політичної волі, цілей та прагнень цих суб'єктів. Структурно-функціональний підхід акцентує увагу на внутрішній структурі та функціях політичної системи, на ролі соціального середовища, які зумовлюють характер і особливості політичної діяльності та взаємодій між акторами.

3. Найважливішими ознаками політичного процесу є динамічність та рухливість. Сьогодні крім державних структур, політичних партій, суттєвим є вплив неформальних структур та центрів впливу на спрямування політичного процесу на національному та регіональному рівнях. Зауважимо, що в сучасних умовах політичних процес великою мірою спрямовується залежно від результатів виборчих перегонів. Тобто, електоральний вимір політичного процесу багато в чому є визначальним у функціонуванні політичної системи країни.

4. Сучасні тенденції регіоналізації отримали кардинально протилежні бачення дослідників. Часто її вважають важливим чинником процесу інтеграції країни, а інші зауважують на посиленні регіональних політичних конфліктів, оскільки регіоналізація супроводжується процесами обстоювання власної самобутності, котра часто містить величезний деструктивний потенціал.

5. Політичний регіоналізм та процеси регіоналізації сьогодні набувають динамічного розвитку в країнах Європи, особливо це відчувається на прикладі процесів європейської інтеграції та децентралізації управління. Ці процеси внутрішньо притаманні усім типам сучасних суспільств, незалежно від їх розмірів, рівня розвитку, особливостей політичних структур, не виключенням є і Україна.

6. В закордонній політичній науці дослідження політичних процесів на регіональному та місцевому рівнях має сталу традицію. У другій половині 1970-х рр. в політичних дослідженнях виокремився новий сегмент – «локальні політичні дослідження», основу якого заклали праці американських та європейських дослідників. Із досліджень західних політологів виокремлюємо праці Т. Парсонса, Д. Мітрані, Е. Хааса, О. Вавера, К. Дуве, М. Кітінга, Л. Уайтхеда, М. Догана та Д. Пелассі.

7. Вагомий доробок у теорію політичного процесу здійснили українські вчені, у фокусі їх досліджень виділяємо наступні напрямки: державна регіональна політика, вплив регіональних факторів на загальнодержавні тенденції, регіональні особливості застосування виборчих технологій, електоральні процеси в регіональному вимірі, функціонування регіональних еліт. В Україні переважають

дослідження конкретних проявів регіональних процесів, комплексних досліджень які б включали багато аспектів регіональних політичних процесів є небагато. Серед українських науковців вирізняються дослідження А.Романюка, С.Бугая, М.Долішнього, Я.Верменича, З.Варналія, А.Берези, Н.Ротар, Т.Татаренко.

8. З поміж українських центрів наукового вивчення регіональних проблем виділяємо дослідження та праці науковців Ужгородського національного університету, Львівського національного університету імені Івана Франка, Чернівецького національного університету, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

9. Загалом, регіональний політичний процес є складним багатоаспектним суспільним явищем, що окреслює динаміку політичного життя. Серед сучасних дослідників нема одностайності щодо змістових рис зазначеного поняття. Уявлення науковців можуть варіюватися від ототожнення політичного процесу із політикою як такою, до процесу реалізації конкретно визначеної мети. Аналіз наукової літератури, присвяченої розвитку політичного процесу дозволив систематизувати та визначити тенденційність теоретичних підходів і методологічного інструментарію дослідження політичних процесів на регіональному рівні в Україні. Дослідження вітчизняних регіональних політичних процесів – один зі стратегічних напрямів наукових пошуків, що потребує системних теоретичних обґрунтувань.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ ЦИКЛІВ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ

Кожен з політичних процесів характеризується циклічністю, динамічністю, повторюваністю основних стадій, взаємодії певних структур та інститутів. Особливо ці характеристики можна простежити на прикладі електорального процесу, який великою мірою визначає спрямування регіональних політичних процесів в Україні. Саме тому, політичний процес чи окремі його характеристики важливо розглядати у контексті електоральних циклів.

Електоральна історія України розпочинається з 1990 р. і нараховує 8 парламентських (1994, 1998, 2002, 2006, 2007, 2012, 2014, 2019рр.) електоральних циклів. Електоральний цикл – це проміжок часу від виборів до виборів, коли у міжвиборчий період за результатами суспільно-політичного розвитку визначається логіка наступного електорального змагання. Електоральний цикл поділяється на три самостійні етапи: передвиборчий етап, етап виборів, поствиборчий етап [33,с.47].

Характеристика політичних процесів в Україні в рамках електоральних циклів дає змогу більш глибоко дослідити виборчі кампанії на регіональному рівнях, оскільки при такому підході враховуються тенденції політичних процесів за вказаний період та враховуються впливи одних виборів на інші.

Електорат західних областей України, як і електорат України, переживає активну трансформацію своєї соціально-класової структури: з'являються нові прошарки і групи, відбувається перетікання з одного прошарку до іншого, тому політичний портрет соціальних прошарків є неусталеним.

Упродовж 1994–2021 рр. в Україні відбувся ряд електоральних циклів, протягом яких були сформовані інституційні засади виборчого процесу та започатковані регіональні електоральні традиції.

Парламентські вибори 1994 року. У 1994 р. відбулися чергові вибори до українського парламенту, які проводилися за новим виборчим законом і мали на

меті оновити склад депутатського корпусу Верховної Ради незалежної України. Прийнятий напередодні закон декларував систему абсолютної більшості. Тобто, як в першому, так і в другому турах голосування кандидат-переможець повинен був набрати більше 50% голосів зареєстрованих виборців. Однак існування можливості голосувати «проти всіх» ускладнило дану систему [33].

Як наслідок значна кількість округів так і не була представлена своїм кандидатом в обраному парламенті. По 450 округах балотувалось більше 6000 кандидатів. Загальна явка виборців склала у першому турі 72,7%, в другому – 67,0%. (Див. Додаток А)

Аналізуючи результати парламентських виборів 1994 р. в Західних областях України, можна зробити кілька важливих висновків:

1.3 поміж обраних депутатів більшість становили безпартійні кандидати, лише в Тернопільській та Львівській області виборці віддавали перевагу партійним кандидатам ніж безпартійним.

2. Парламентська кампанія 1994 року вирізнялась досить чітким ідеологічним позиціонуванням основних політичних партій, так ідеологічні домінанти спостерігаємо на осі перетину: «ліві» – «праві». Серед партій переможців в Західних областях України до лівих відносимо Селянську партію України. Права частина спектра була представлена Українською Консервативною Республіканською партією, Конгресом Українських Націоналістів, Народним рухом України, Українською республіканською партією, Українською національною асамблеєю. Якщо у ідеологічному спектрі виділяти також центристську позицію, то до центристських партій відносимо Соціал-демократичну партію України, Партію демократичного відродження України, Демократичну партію України [13].

3. Серед партій правого спрямування найбільше мандатів здобув Народний рух України (Рівненська, Львівська області), Конгрес Українських націоналістів (Львівська, Тернопільська області), Українська республіканська партія (Рівненська, Івано-Франківська області). На електоральній карті Волинської області вирізняється виборчий округ №71, де перемогу здобув кандидат від лівої Селянської партії

України, цікаво, що найбільшу підтримку ця політсила мала в центрі та півдні України, із західних областей це єдиний випадок. Представники Соціал-демократичної партії і Демократичної партії України здобули перемогу в округах Закарпатської та Чернівецької областей.

4. На Волині спостерігаємо дещо поляризований вигляд підтримки окремих політичних сил, адже північні райони області підтримали представника від Селянської партії України, яку відносимо до лівого ідеологічного спектра, а південні райони обрали кандидатів від Української республіканської партії, яку позиціонуємо як частину правого спектра.

5. Тернопільщина стала одним із базових регіонів для політичних сил націоналістичного спрямування, в області окрім представників Народного руху України, перемогли кандидати від Конгресу Українських націоналістів та Української національної асамблеї (згодом була перейменована на УНА-УНСО (Українська національна асамблея — Українська народна самооборона)).

6. Станом на 1994 р. не були розвинені партійні структури провідних політичних сил, жодна з них не стала достатньо впливовою, цим зокрема можемо пояснити велику кількість безпартійних кандидатів. Основне протистояння велося за підтримку між «спадкоємцями» комуністичної партії та представниками національно-демократичних сил. Також при виборі важливу роль відіграв декларований партіями зовнішньополітичний курс та соціально-економічні показники. Важливо розуміти, що фактично парламентські вибори 1994 року заклали основи формування в Україні багатопартійної системи. Також на цьому етапі спостерігаємо чітку ідеологічну поляризацію новостворених партій, де основою підтримки сил правого спрямування стали саме області Західної України.

Парламентські вибори 1998 року. У вересні 1997 р., був прийнятий новий закон про вибори, який встановлював змішану виборчу систему. Відповідно до закону, політичні партії ставали повноправними суб'єктами виборчого процесу, оскільки 225 депутатів мали обиратися в одномандатних виборчих округах, а інші 225 – за списками кандидатів у депутати від політичних партій або

виборчих блоків партій. Партійні списки були закритими та загальнонаціональними. Виборчий поріг становив 4 % [4].

На основі результатів голосування на виборах 1998 року можна зробити такі висновки:

1. Найвищий рейтинг в областях Західної України мав Народний рух України, партія перемогла. Вибори 1998 р. на Рівненщині, Івано-Франківщині, Львівщині, Тернопільщині проходили під домінуючим впливом НРУ. Окреслюється обмеженість території підтримки цієї політичної сил переважно Західними регіонами України. (Див. Додаток Б)

2.3 поміж всіх областей Західної України партії лівого спрямування мали значний рівень підтримки у Чернівецькій області, де за підсумками голосування КПУ зайняла перше місце, загальний відсоток голосів, поданих за неї – 20,2 %. В 21-му виборчому окрузі на Волині, КПУ також здобула переконливу перемогу. У двох областях – Івано-Франківській (2,9%) і Тернопільській (3%) КПУ не змогла подолати виборчий бар'єр.

3. Значною була кількість виборців, які не підтримали жодну партію, в двох областях Західного регіону: перший показник по Україні – 8,16% на Волині та другий показник по Україні – 7,61% на Рівненщині.

4. В Закарпатській області переконливу перемогу здобула СДПУ(о), яка набрала 31,17 % голосів виборців. Фактично на виборах 1998 року СДПУ(о) за рівнем електоральної підтримки стала партією одного регіону, перш за все, через розвинену партійну структуру партії та впливовість в регіоні її засновників – В. Медведчука, Н. Шуфрича, Г. Суркіса. Окрім підтримки СДПУ(о), жителі Закарпаття підтримували і інші центристські партії – Національну демократичну партію та ВО «Громада».

5. Помітно в західному регіоні відрізнялася підтримка на Волині та Рівненщині, Народної партії України – 14,83 % та 10,12% відповідно. Для прикладу в Тернопільській області партія здобула – 3,18 %, в Львівській області – 4,11%. Такі показники партії в регіонах можемо пояснити тим, що більшість населення в

областях проживає в сільській місцевості, тому тематика земельної реформи та розвитку аграрного сектору була близька виборцям.

6.Виборчий блок партій «Національний фронт» значний рівень підтримки мав у Львівській та Тернопільській області – 20,9% та 23,8 % відповідно. «Національний фронт» був об'єднанням партій правого спрямування, сюди входили Конгрес українських націоналістів, Українська консервативна республіканська партія та Українська республіканська партія.

7.Доволі цікавими були результати голосування по одномандатних округах в Західних областях, адже лише частково підтвердилась підтримка за пропорційною та мажоритарною складовою. Такі політичні сили як Народних рух України, Національний фронт та СДПУ(о) зуміли здобути перемогу по одномандатних округах в регіонах де здобули перше місце у голосуванні за виборчими списками. Решта ж політичних сил, які здобули перемогу за пропорційною складовою, залишились без своїх представників за підсумками голосування в одномандатних округах. Натомість перемогу здобували кандидати від партій рейтинг яких за пропорційною складовою становив 0,2–1%. Це зокрема, переможці від Демократичної партії на Рівненщині, від Партії реформи і порядок та від Блоку «Менше слів» на Львівщині, від Виборчого блоку «Партія праці та ліберальна партія» на Івано-Франківщині.

8.Тобто результати виборів 1998 р. в Західних областях показали відсутність співвідношення між партійною і мажоритарною частинами депутатського корпусу, а також відсутність відповідного зв'язку між рейтингом партій у регіоні та політичною орієнтацією депутатів – мажоритарників.

Парламентські вибори 2002 року. Особливістю виборчої кампанії 2002 р. було те, що значна частина політичних сил для ефективної участі у виборчій кампанії внутрішньо структурувалась вже не в рамках окремих політичних партій. Політики перейшли до формування міжпартійних блоків і укрупнення політичних партій. Загалом у виборах взяли участь 62 політичні партії [68].

На основі результатів голосування в Західних областях України на виборах 2002 року можна зробити такі висновки:

1. Суттєвою характеристикою виборчої кампанії 2002 р. є поділ політичних партій на ті, які підтримують Президента, і на ті, які є опозиційними до Президента. Зокрема, виділяємо праву опозицію (поміркована) – НРУ, УНР, ПРП; партії, які увійшли до ВБ «Наша Україна» та центристську (радикальна) – БЮТ, реорганізований з Форуму національного порятунку [33].

2. ВБ «Наша Україна» один із найвищих рівнів підтримки серед регіонів отримав саме в областях Західної України, Рівненська область – 54,8%, Волинська область – 57,55 %, Львівська область – 63,9%, Тернопільська область – 69,1%, Івано-Франківська область 74,6%, дещо менші результати політична сила продемонструвала на Закарпатті та Буковині – 36,5 % та 46,2 % відповідно. Традиційно високим був відсоток явки виборців – 81.71% у Волинській та 80.2% в Рівненській областях.

3. Особливістю парламентської виборчої кампанії 2002 року стало створення багатьох виборчих блоків, зокрема «іменних», (Н.Вітренко, Ю.Тимошенко, В.Ющенко), передусім через пізнаваність та авторитет лідерів цих об'єднань. Також до складу таких виборчих блоків входили політичні партії, які мали чітке ідеологічне позиціонування – Народний рух України, Українська республіканська партія. Об'єднуючись ці партії суттєво втрачали свої позиції та минулий вплив.

4. Характеризуючи розмежування між пропрезидентськими силами антипрезидентськими силами, то області Західної України підтримали опозиційні до Президента партії. Провладний блок «За Єдину Україну» найбільше голосів виборців набрав на Рівненщині та Закарпатті – 10.6% і 10.0 % відповідно.

5. В Закарпатській області, знову ж високі електоральні показники мала СДПУ(о), проте у порівнянні з виборами 1998 року партія втратила 17% голосів виборців.

6. У мажоритарній частині виборів кандидати від політичних партій і виборчих блоків не склали значну конкуренцію безпартійним кандидатам.

Цікавими є результати в одномандатному виборчому окрузі № 156, що на Рівненщині. Там переміг кандидат від Демократичної партії України, яка по багатомандатному окрузі в області набрала менше 1% голосів виборців. Також переможцем у виборчому окрузі №157 став представник провладного блоку «За Єдину Україну». На електоральній карті Закарпатської області помітно вирізнявся округ № 72 (центр м.Берегове), де переміг представник СДПУ(о), також в області великий відсоток голосів виборців набрали ВБ «За єдину Україну» та КПУ. (Див. Додаток В)

7.За підсумками парламентської кампанії 2002 року спостерігаємо зменшення актуальності ідеологічного позиціонування політичних партій, на перший план вийшли розмежування за лінією пропрезидентські – антипрезидентські сили.

Парламентські вибори 2006 року. Чергові вибори до Верховної Ради України, відбулися 26 березня 2006 року за пропорційною системою в загальнодержавному виборчому окрузі. Списки кандидатів висунули 45 суб'єктів виборчого процесу (17 блоків і 28 партій), загалом у виборах взяла участь найбільша кількість політичних партій за всю історію виборів в Україні – 94. Однак, до складу Парламенту пройшли лише п'ять суб'єктів – Партія регіонів (32,14%), БЮТ (22,29%), Блок “Наша Україна” (13,95%), СПУ (5,69%) і КПУ (3,66%) [64].

На основі результатів голосування в Західних областях України на виборах 2006 року можна зробити такі висновки :

1.Протягом 2005 – поч. 2006 років активно почали утворюватись нові партії, що суттєво вплинуло на кількість учасників виборчого процесу, також на виборчу кампанію 2004 року істотно вплинули події Помаранчевої революції.

2.У порівнянні з попередніми виборами ідеологічне протистояння «ліві – правий центр, праві», трансформувалося в розмите протистояння «помаранчеві – біло-блакитні», яке мало яскраво виражений регіональний вимір. Зокрема, західні області України стали одними із базових регіонів підтримки «помаранчевих» сил - Блоку Юлії Тимошенко, ВБ «Наша Україна».

3.Вибори 2006 р. засвідчили тенденцію декомунізації в областях. Вперше за роки незалежності КПУ на Рівненщині не змогла подолати виборчий бар'єр з результатом – 1.86%. Примітно, найвищий рівень підтримки цієї політичної сили – 2.61% , зафіксовано у виборчому окрузі №155, що знаходиться на півночі області. На Волині КПУ набрала 2.24% голосів виборців, також відзначаємо значне зменшення підтримки цієї політсили. Тенденційним можна вважати падіння підтримки КПУ на Львівщині, Тернопільщині та Івано-Франківщині.

4.Вибори також показали значну залежність партій від особистості лідера. Це виявилось у підтримці іменних виборчих блоків. На Тернопільщині та Рівненщині значний відсоток в порівнянні з іншими областями Західного регіону набрав Український народний блок Костенка і Плюща – 10,2 % та 8.45% відповідно.

5.Західна Україна стала базовим регіоном для Виборчого блоку Литвина, який подолав виборчий бар'єр у всіх областях, зокрема в Закарпатській – 7 % та Рівненській – 4.4 %, продемонстрував доволі високий результат.

6.Також спостерігаємо незначну поляризованість результатів виборів в двох територіальних виборчих округах Рівненської області – № 154 і № 155 (крайній південний та північний округи, відповідно). Відтак, такі політичні сили, як Партія регіонів, СПУ та КПУ найвищі результати в області показали в 155 виборчому окрузі (центр м.Сарни). БЮТ та Блок «Наша Україна» найкращі показники здобули в 154 виборчому окрузі (центр м. Дубно). Обернено протилежними стали найнижчі результати політичних сил в аналізованих округах.

7.На Закарпатті Партія регіонів набрала – 18,56 % голосів виборців. В інших західних областях України Партія регіонів набрала набагато менше голосів, ніж у Закарпатті. На електоральній карті Волинської області знову помітно вирізняється північний виборчий округ № 26, де протягом кількох виборчих циклів КПУ набирає найбільший відсоток голосів виборців (8,2% на виборах 2006 р.) з усіх регіонів Західної України.

8.Голосування 2006 р. в областях Західної України можна назвати протестним. Оскільки ті, хто віддав голоси за Партію регіонів підтримували опозицію, а ті, хто голосував за «Блок Ю.Тимошенко», – відстоювали цінності Майдану.

Парламентські вибори 2007 року. Суттєвий вплив на проведення виборчої кампанії мала суспільно-політична ситуація в країні. Перш за все вибори відбувалися в умовах політичної кризи, коли Верховна Рада була розпущена Президентом України, а український соціум знову виразно поділився, як колись у 2004 р., на два табори: одні політичні сили підтримували В. Ющенко, інші – В. Януковича. Не відрізнялись суттєво вибори 2007 р. від парламентської виборчої кампанії 2006 р., оскільки часу на кардинальну зміну тактики не було. Головні електоральні актори залишились ті ж самі [33].

У позачергових виборах 2007 року взяли участь значно менше суб'єктів – 20 (11 партій і дев'ять блоків), загалом – 43 партії. Виборчий бар'єр подолали п'ять політичних сил: Партія регіонів – 34,37%, БЮТ – 30,71%, Блок НУНС –14,15%, КПУ – 5,39%, “Блок Литвина” – 3,96%. Лише дві політичні сили набрали 1-3% голосів [64].

Серед основних регіональних особливостей виборів 2007 р. можна виділити такі:

1.Симпатії жителів областей щодо основних фігурантів виборчих перегонів суттєво не змінилися. Проте прослідковуються певні тенденції в порівнянні з парламентськими виборами 2006 року, зокрема посилилася конкуренція між політичними силами «помаранчевого» табору, зокрема Блоком Юлії Тимошенко і ВБ «Наша Україна — Народна самооборона».

2.В областях Західної України значно зросла підтримка Блоку Юлії Тимошенко (+19% на Рівненщині, +13% на Волині, + 16% на Тернопільщині, +16% на Буковині,+13% на Львівщині,+12% на Івано-Франківщині, +7% на Закарпатті), також в аналізованих областях збільшилась кількість голосів за Партію регіонів (найбільше +3,6% - Рівненська область)[73]. Також фіксуємо зниження підтримки ВБ «Наша Україна — Народна самооборона» у Закарпатській, Івано-Франківській,

Рівненській та Чернівецькій областях. Істотне збільшення популярності сталося завдяки тому, що блок Юлії Тимошенко був виразним лідером «помаранчевого» табору, і багато виборців, котрі раніше голосували за «Нашу Україну», цього разу віддали голоси БЮТ. (Див. Додаток Г)

3.В аналізованих областях як і в межах України, виборці фактично проігнорували невеликі партії і блоки, технологічне завдання яких полягало у відтягненні голосів від очевидних лідерів виборів. До таких партійних проектів відносимо – Всеукраїнську партію Народної Довіри та Виборчий блок політичних партій „КУЧМА”.

4.Ще більше проявились відмінності голосування за окремі політичні сили в №154 та №155 виборчих округах Рівненської області. Для прикладу, підтримка Партії регіонів 6.87% та 16.22%, Блок Литвина – 3.96% та 11.76 % відповідно.

5.На електоральній карті Буковини за підсумками парламентських виборів 2007 року помітно вирізнявся виборчий округ №209, електоральні симпатії жителі округу віддали Партії регіонів – 25.27% (найвищий показник в регіоні) та Соціалістичній партії України – 10,98% (найвищий показник серед областей Західної України), для прикладу підтримка СПУ в інших округах Закарпатської області варіювалася від 1,5 до 2% голосів виборців. Такі показники дослідники електоральних процесів Буковини пов’язують із етнічною складовою регіонального політичного процесу зокрема у 209-му територіальному виборчому окрузі, проживає переважаюча кількість румунського та молдавського населення (Герцаївський, Глибоцький, Новоселицький райони) [18].

7.Парламентські вибори 2007 р. засвідчили, що „помаранчеві настрої” населення Західних областей, які переважали 2006 р. певною мірою змінилися. Рівень підтримки блоку НУНС виявився досить низьким, як у порівнянні з попередніми виборами. Можна зробити висновок про суттєве зменшення підтримки населенням регіону політики Президента та зменшення довіри до партійно-політичних угруповань, пов’язаних з НСНУ.

Парламентські вибори 2012. Парламентські вибори в Україні у 2012 р. відбувалися за новим законом, схваленим ВР України 17 листопада 2011 р. Закон встановив змішану виборчу систему, де 225 депутатів обираються у мажоритарних одномандатних округах, а 225 за пропорційною системою загальнонаціональних закритих партійних списків з 5 % виборчим порогом. Партійний список залишався закритим, а виборчим блокам було заборонено брати участь у виборах. Виборчий бар'єр подолали п'ять партій – Партія регіонів (30% голосів), ВО «Батьківщина» (25,54%), політична партія «УДАР» (13,96%), КПУ (13,18%) та ВО «Свобода» (10,44%). [74]

На основі результатів голосування на виборах 2012 року можна зробити такі висновки:

1.Вибори засвідчили неусталеність партійних уподобань виборців в аналізованих регіонах. Порівнюючи з виборами до Верховної Ради України 2007 року в Західному регіоні значно знизився рівень підтримки ВО «Батьківщина», особливо це видно на прикладі Волині та Рівненщини, адже показники політсили впали на –16% та –14% відповідно.

2.Для ВО «Свобода» Західна Україна стала базовим електоральним регіоном, зокрема на Галичині політична сила здобула найбільшу кількість голосів загалом в Україні: на Львівщині – 38,02%, на Івано-Франківщині –33,79%, на Тернопільщині – 31,22%, дещо менші результати ВО «Свобода» спостерігаємо у решті Західній областей, найвищий показник на Закарпатті – 8,35% голосів виборців.

3.Серед основних причин такого електорального успіху ВО «Свобода» політологи відзначають протестні настрої, спричинені загальною політикою та конкретними діями чинної влади, а також розчарування в наявних опозиційних силах [1]. Також прослідковується тенденція за якою ідеологічна політична сила націонал патріотичного спрямування найбільше голосів виборців здобуває в трьох областях історичного регіону Галичина – Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської.

4.В областях де ВО «Свобода» мало дещо слабші електоральні позиції, зокрема на Рівненщині та Волині, відзначаємо залежність голосування в категоріях

міська – сільська місцевість проживання. Порівняно найбільше голосів виборців на Рівненщині здобула в міському виборчому окрузі № 152 (центр м. Рівне) - 27.14%. У виборчому окрузі № 155 (центр м. Вараш), що характеризується значною часткою сільського населення, ВО «Свобода» здобуло лише 7,61% голосів виборців.

5. Як своєрідний реванш можна підвищення результату Комуністичної партії на Закарпатті та Волині. Зокрема, на електоральній карті Волинської області за підсумками парламентських виборів 2012 р. вирізнявся виборчий округ № 23. В Любешівському районі області перемогла Комуністична партія України та в цілому по окрузі показала високий показник – 13,38%, приміром в виборчому окрузі № 20 цей показник був – 4,71%.

6. Тенденційність різних результатів однієї політичної сили в різних виборчих округах однієї області також сповна проявилась на парламентських виборах 2012 року. Так, на Закарпатті у межах виборчого округу №70 за Партію регіонів проголосувало 39,3% виборців, а в сусідньому окрузі № 71, партія здобула лише 20%. Підтвердилась теза про те, що саме представники «біло-блакитних» сил здобувають на Закарпатті переважну більшість голосів виборців. Також таку поляризованість результатів Партії регіонів спостерігаємо на Буковині, зокрема показники у виборчих округах № 202 і № 203 становили – 13,1 та 30,02 % відповідно.

6. Специфікою висунення кандидатів у народні депутати в мажоритарних округах в областях Західної України стало те, що більшість кандидатів-переможців йшли на вибори як позапартійні – через самовисунення.

7. Вибори показали, що не з'явилося політичної сили, яка б змогла здобути рівномірну електоральну підтримку виборців, тобто стала загальнонаціональною партією. Поділ партій на провладних та опозиційних залишився ключовою характеристикою у голосуванні жителів Західної України.

Парламентські вибори 2014. Дострокові парламентські вибори було призначено на 26 жовтня. Відтак, окрім війни з російським агресором на Донбасі увага країни тривалий час була прикутою до боротьби за зміну законодавчого

органу та отримання в ньому депутатських мандатів. Вибори відбувалися за змішаною виборчою системою [75].

Серед основних регіональних специфічних ознак виборів 2014 р. можна виділити такі:

1. 2014 рік характеризується інтенсивними змінами в партійному середовищі, політичними лідерами Майдану були створені нові партії, також були утворенні партії патріотичного спрямування («Правий сектор», «Національний корпус», Національний рух «Державницька ініціатива Яроша» (ДІЯ)). Загалом у 2014-му році було зареєстровано 38 нових партій [64].

2. Голосування на виборах за певні політичні партії – це голосування і за ціннісні орієнтації та програмні положення цих політичних сил. Цікавим був аналіз того, яким партіям – «проросійським» чи «проукраїнським» – віддавали перевагу жителі Західних областей України. До «проукраїнських», або «проєвропейських» партій можна віднести такі: ПП «Народний фронт», ПП «Блок Петра Порошенка», ПП «Об'єднання «Самопоміч», Радикальну партію Олега Ляшка, ВО «Батьківщину», ВО «Свободу», ПП «Громадянська позиція». До «проросійських» партій відносять ПП «Опозиційний блок», КПУ та ПП «Сильна Україна». [33] За результати виборів мешканці Західних областей майже однотайно підтримали «проукраїнські» партії. Найвищий відсоток підтримки «проросійських» сил фіксуємо на Закарпатті – 6,98% та Буковині – 7,15% голосів виборців.

3. Політична партія – ВО «Свобода» хоча і виборчий бар'єр у всіх областях окрім Закарпатської та Чернівецької, але помітно втратила підтримку виборців. Це пов'язуємо з тим, що з нею на електоральному полі боролись за голоси виборців декілька партій народно-демократичного спрямування: Партія «Блок Петра Порошенка», ПП «Народний фронт», ПП «Об'єднання «Самопоміч».

4. Прослідковується залежність голосування в категоріях міська – сільська місцевість проживання. ПП «Об'єднання «Самопоміч» найвищий показник електоральної підтримки, а саме понад 20% голосів виборців набрало зокрема, місті

Івано-Франківськ, чотирьох міських округах м. Львова і двох найбільших містах Львівщини – Дрогобичі та Червонограді.

5. На Волині примітним є зростання електоральної підтримки в меридіальному напрямку таких політичних сил, як Радикальна партія Олега Ляшка та ВО «Батьківщина». Чим ближче до поліських регіонів, тим більшою є підтримка даних політичних сил.

6. Партія “Всеукраїнське аграрне об’єднання “ЗАСТУП” прогнозовано отримувала кращі результати в сільських громадах, зокрема на Закарпатті ця політична сила пододала виборчий бар’єр набравши – 6,0% голосів виборців, а в межах виборчого округу № 72 (центр м.Берегове) партія стала переможцем у багатьох територіальних громадах.

7. Починаючи з 2014 року активізується процес створення регіональних політичних партій, субрегіональних партій та локальних партійних проектів. Зокрема, приклад Самопоміч розглядають перш за все як успішний локальний проект, який інституціонувався у політичну партію та за підсумками парламентських виборів ця політична сила змогла подолати виборчий бар’єр. Успіх партії «Самопоміч» на парламентських виборах був зумовлений, головним чином, запитом виборців на нові обличчя у Верховній Раді, здатні очолити реформування країни. На друге місце серед факторів успіху «Самопоміч» експерти поставили роль особистого іміджу Андрія Садового як ефективного мера, а також вдалу конвертацію іміджу Львова як успішного європейського міста в політичну підтримку цієї партії. [34]

Парламентські вибори 2019. Позачергові вибори народних депутатів Верховної Ради України відбулися 21 липня 2019 року. Вибори відбувалися за змішаною виборчою системою. Результати президентських виборів зумовили дочасний характер виборів Верховної Ради. Підсумком цих виборів стало радикальне оновлення політичних еліт, утвердження однопартійної більшості у Верховній Раді.

На основі результатів голосування на виборах 2019 року можна зробити такі висновки:

1. Домінуючою політичною силою в регіоні стала політична партія «Слуга народу», яка здобула високу підтримку виборців рівномірно в переважній більшості виборчих округів областей Західної України. Відносно вищу підтримку політичних партій «Європейська Солідарність», «Свобода», «Голос» фіксуємо в Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській областях. «Батьківщина», «Сила і Честь» мали вищу підтримку в Рівненській та Волинській області. На Закарпатті в межах виборчого округу № 72 (центр м. Берегове) порівняно високою була підтримка «Опозиційного блоку».

2. На Рівненщині високий результат показала Радикальна партія Олега Ляшка – 8,2%. Політична сила здобула перемоги на окремих виборчих дільницях, найвищі показники партії спостерігаємо у двох міських округах №152 (м. Рівне), №153 (м. Острог). На Волині був високий рівень підтримки ВО «Свобода» – 7,8% та Політичної Партії "Всеукраїнське Аграрне Об'єднання "Заступ" – 3,8 %. Знову підтверджується теза, що партії аграрного спрямування користуються популярністю в області.

3. В областях Західної України не мали підтримки маловідомі політичні проекти: ПП «Рух нових сил М.Саакашвілі», ПП «Сила людей», ПП «Соціальна справедливість» та інші.

4. Спостерігалось зменшення активності виборців на позачергових виборах народних депутатів України. Тенденції зниження активності участі у голосуванні підтверджувалися практично у всіх аналізованих областях.

5. Прослідковується залежність голосування в категоріях міська – сільська місцевість проживання. Найбільший відсоток сільського електорату наявний в електоратах Радикальної партії Олега Ляшка та «Батьківщини». ПП «Голос» найвищий показник електоральної підтримки здобула саме у містах та районних центрах. Тобто фактично ПП «Голос» зайняла електоральну нішу «Самопоміч», якщо порівнювати результати парламентських виборів 2014 та 2019 року.

6. В частині голосування в мажоритарних округах на електоральні преференції виборців великою мірою впливала партійна ідентифікація, безпосередньо виборці підтримували кандидата від партії «Слуги народу» через іміджеві характеристики Президента Володимира Зеленського. Тільки на Волині, в мажоритарних округах здобули перемогу самовисуванці, в інших областях переважна більшість переможців була саме політичних партій.

Висновки до 2 розділу

1. Вважаємо, що парламентські електоральні цикли 1994 – 2019 рр. на регіональному рівні, показали певну регіональну модель голосування виборців і відмінності в структурі електорального простору областей Західного регіону.

2. Специфічний характер електорального вибору мешканців західних областей проявляється у властивих для них регіональних преференціях певним політичним силам. Так за виявленими електоральними тенденціями, області Західного регіону поділяємо на: типові (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська області), проміжні (Волинська, Рівненська, Чернівецька області), поляризовані (Закарпатська область).

3. Парламентські виборчі кампанії в Україні, переважно завжди містили лінії міжпартійних розмежувань. Так, парламентська кампанія 1994 року вирізнялась досить чітким ідеологічним позиціонуванням основних політичних партій, то виборці Західних областей підтримували політичні сили центристського та правоцентристського напрямку. Парламентські вибори 2002 року характеризувались розмежуванням між пропрезидентськими та антипрезидентськими силами, де жителі Західних областей підтримали перших. У 2006-2007 рр. спостерігалась тенденція до більш високої підтримки «помаранчевих» сил ніж «біло-блакитних». Парламентська кампанія вирізнялась протестними настроями в параметрах голосування проти провладної партії в областях Західної України. В контексті голосування за проросійські чи проукраїнські сили в 2014 році виборці Західних областей підтримали саме проукраїнські. В 2019 році на фоні поділу політичних

партій на нових, які не були при владі та партій які вже були активними політичного процесу, виборці підтримали перших.

4.Електоральна географія областей має досить виражені відмінності, які полягають у тому, електоральні орієнтації жителів різних районів (в межах виборчих округів) області мають значну несхожість. До таких виборчих округів антиподів до загальної картини голосування в окремо взятій області відносимо виборчий округ № 72 (Закарпатська область), виборчий округ №23 (Волинська область), виборчий округ №155 (Рівненська область), виборчий округ №203 (Чернівецька область).

5.Чітко визначеною є тенденція за якою ідеологічні політичні сили націонал патріотичного спрямування найбільше голосів виборців здобуває в трьох областях історичного регіону Галичина – Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської. Жителі Волинської та Закарпатської області починаючи з 1998 року стабільно підтримують партії, які одним із пріоритетних пунктів мають земельне питання, розвиток аграрного сектору, підтримку сільського господарства.

6.Електоральний вибір населення областей залишається персоналізованим, (особливо ця тенденція проявилась за підсумками виборів 2014 і 2019 рр.) оскільки чітко зберігається тенденція персоніфікації образів сучасних політичних партій, коли популістські гасла та активна передвиборча агітація забезпечують їм бажану електоральну підтримку.

7.Модель голосування "центр-периферія", суть якої у тому, що одні електоральні характеристики змінюються від центру до периферії проявилась на Волині та Рівненщині. Зокрема фіксуємо зростання електоральної підтримки в меридіальному напрямку окремих політичних сил. Безпосередньо чим ближче до поліських регіонів, тим більшою є підтримка даних учасників виборчих кампаній.

РОЗДІЛ 3. ПАРТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Охарактеризувавши особливості підтримки загальнонаціональних політичних партій в рамках парламентських електоральних циклів на Волині та Рівненщині, важливим є дослідити чи присутні в аналізованих областях регіональні політичні партії та визначити особливості регіональних партійних еліт. До практичних аспектів політичного процесу також відносимо діяльність регіональних груп впливу, наявність регіональних політичних конфліктів.

Для вивчення феномену регіональних політичних партій, слід окреслити, що розуміємо під цим поняттям. Регіональні політичні партії – це перш за все, партії, які отримують перемогу на місцевих виборах, представлені в обласних радах в одній або декількох областях України і мають значний вплив на формування місцевих органів влади.

Також дослідники виділяють субрегіональні партії. Це партії, які функціонують і мають представництво на рівні окремих районів, міст окремої області. Партійну систему на регіональному рівні утворюють і локальні партії (партійні проекти) - їх ситуативно використовують місцеві політики для забезпечення електоральної підтримки на виборах до органів місцевого самоврядування (обласні, районні, місцеві ради); такі партії висувають свої списки в обмежене географічно число рад (декілька районних, декілька міських тощо). [25,с.99]

Отже, в межах функціонування партійних систем Волинської та Рівненської областей, важливим є дослідити присутність та роль регіональних, субрегіональних, локальних політичних партій та їх вплив на політичні процеси в аналізованих регіонах.

Регіоналізація політики – це процес, що все активніше проявляється в сучасному цивілізаційному вимірі. Регіональні політичні партії стали яскравим феноменом місцевих виборів в Україні 2010, 2015 та 2020 рр., важливо визначити чи це твердження справдилось на прикладі областей Західної України.

Волинська область. За результатами місцевих виборів 2010 р. до Волинської обласної ради потрапили такі політичні сили: Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" – 26 місць, Партія регіонів – 20 місць, Народна партія – 8 місць, Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода" – 6 місць, Єдиний Центр, Політична партія "Наша Україна", самовисуванці по 4 місця, Політична партія "Фронт Змін" – 3 місця, Українська республіканська партія "Собор" – 2 місця, Партія "Блок Петра Порошенка", Партія "Солідарність жінок України" та Політична партія "Сильна Україна" – 1 місце [70].

Абсолютну більшість голосів виборців на виборах у районах і містах області здобула політична партія ВО «Батьківщина». Загальна кількість рад куди були обрані депутати від ВО «Батьківщина» – 21, відповідно кількість депутатів – 340. Партія мала розвинену партійну структуру та дієві осередки по всій області. Партія регіонів також мала своїх представників в 21 місцевій раді, правда чисельність обранців менша і складає 193 депутати. Примітно, що політична партія зуміла посісти 2 місце на виборах в Волинську обласну раду.

Також чинник розвиненості партійних осередків, стабільного партійного членства допоміг ВО «Свобода» бути представленим в 19 місцевих радах. Політична партія «Фронт Змін», як нова політична сила мала високий рівень підтримки жителів Волині та увійшла до складу 17 місцевих рад [41].

Волинська область вже стала базовою для Народної партії, адже починаючи з парламентських виборів 1998 року політсила сила стабільно здобуває голоси волинян. Місцеві вибори 2010 року не стали виключенням, в складі міських та районних рад був 121 депутат від Народної партії.

Українська республіканська партія "Собор" на виборах до міських та районних рад показала низький результат набравши менше 1% голосів виборців, але змогла пройти до Волинської обласної ради (2 депутати). Партія «Наша Україна» значно втратила голоси виборців в порівнянні з виборами до місцевих рад 2006 року, та була представлена лише 54 депутатами.

Цікавою ситуація з утворенням партійних осередків окремими партіями, адже і вже відомі виборцю політичні сили (Батьківщина, Партія регіонів, Свобода та ін.), і нові політичні партії (Фронт змін, Єдиний центр, Партія реформи і порядок та ін.) мали однакову їх кількість – по 20. Вирізнявся тільки «Український Демократичний Альянс за Реформи», який мав 18 осередків партії в Волинській області [41].

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Волинської обласної ради потрапили такі політичні сили: «УКРОП» – 17 місць, Блок Петра Порошенка «Солідарність» - 13 місць, ВО «Батьківщина» – 12 місць, ВО «Свобода» – 7 місць, Радикальна партія Олега Ляшка – 6 місць, Об'єднання «Самопоміч» – 5 місць, «Наш край» – 4 місця. Результати засвідчили суттєву якісну зміну складу Волинської обласної ради. Порівнюючи із складом головного представницького органу краю в 2010 року, то змогли зберегти свої місця тільки ВО «Батьківщина» та ВО «Свобода» [71].

Досить не прогнозованою стала перемога політичної партії «УКРОП», яка змогла набрати 90,2 тис. голосів виборців (26.56%) і відповідно бути представленою 17 депутатами. По Україні найвищий відсоток політична сила показала саме на Волині. Експерти зазначають, що такому результату політична сила завдячує завдяки голові політради партії «УКРОП» в Волинській області – Ігорю Палиці, який володіє значним авторитетом серед волинян, був депутатом Верховної ради України шостого та сьомого скликання, започаткував та займався реалізацію багатьох соціальних проектів в місті Луцьку та області.

У радах міст обласного значення своїх представників мали 14 політичних партій. В міській раді Луцька найбільше представників має політична партія «УКРОП» – 15. Як і в попередньому скликанні ВО «Свобода» представлена вісьмома депутатами. Також 3 мандати отримав Громадський рух «Народний контроль», створена в 2015 році партія змогла пробитися до 14 місцевих рад, зокрема і в Луцьку міську раду [40].

В чотирьох містах обласного значення в 2015 році була популярна партія «Об'єднання «Самопоміч», зокрема в кожній місцевій раді ця політична сила має щонайменше 5 депутатів.

В Нововолинській та Володимир-Волинській міській радах неочікувано було побачити по 2 представника політичної партії «Наш край», яку пов'язують з діяльністю ексрегіоналів, зокрема до представників цієї політичної сили на Волині входила відомі бізнесмени та власники приватних підприємств.

В районних радах Волинської області порівняно багато мандатів здобула Аграрна політична партія, тобто знову підтвердилась теза про те, що партійні бренди аграрного спрямування мають значну підтримку на Волині, адже проблематика їх передвиборчих агітацій популярна серед жителів області.

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Волинської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП "За Майбутнє" – 22 місця, ПП "Європейська Солідарність" – 9 місць, ВО "Батьківщина" – 9 місць, ПП "Слуга народу" – 8 місць, ВО "Свобода" – 7 місць, Аграрна партія України – 5 місць, Політична партія "Сила і Честь" – 4 місця [72].

Партія «За майбутнє» стала переможцем виборів не тільки на виборах до обласної ради, а отримала найбільшу кількість голосів виборців в усіх об'єднаних громадах Волинської області. Партія «За майбутнє» є ребрендингом партії – «УКРОП», яка зокрема була домінуючою політичною силою на Волині за підсумками місцевих виборів 2015 року. Також на високий рівень електоральної підтримки цієї партії вплив імідж її лідера – Ігоря Палиці, народного депутата України, колишнього голови Волинської обласної ради (2015–2019).

За результатами виборів до обласної ради 2020 р. частка голосів, відданих за парламентські партії становить – 40,0% (найвищий показник з усіх областей України). Тобто виборці Волині переважно голосують за впливові партії саме в їх регіоні та надають перевагу місцевим авторитетним політикам. Фактично, починаючи з 2010 року Аграрна партія України, стала регіональним проектом, який фокусується на здобуття електоральної підтримки на виборах до органів місцевого

самоврядування лише в декількох областях. Перш за все, до таким базовим регіоном стала Волинська область, адже партія стабільно представлена у Волинській обласній раді, в 4-х районних радах області (Володимир-Волинська, Камінь-Каширська, Ковельська, Луцька районні ради), в радах багатьох міських та сільських ОТГ Волині.

За результатами виборів до Луцької районної ради – 4 мандати отримала політична партія «Громадянський Рух «СВІДОМІ», що виникла на основі одноіменної громадської організації, у 2017 році в місті Луцьку[77]. Основним завданням партія декларує – участь представників та партнерів руху в місцевих виборах у місті Луцьку та громадах Волинської області. Це об'єднання визначаємо перш за все як локальний партійний проект.

У радах міст Волинської області своїх представників, крім парламентських партій та регіональних партій фаворитів – ПП "За Майбутнє" та Аграрної партії України, своїх представників мали ПП "Народний Рух України", ПП "Національний корпус", ПП "Об'єднання "Самопоміч".

Зміни до виборчого законодавства, а саме в частині визначення суб'єктів висунення кандидатів в населених пунктах, які налічують понад 10 тисяч виборців змушували місцеві еліти шукати політичні партії від яких вони можуть балотуватись. Часто, це були відносно нейтральні партії, які беруть участь тільки у місцевих виборчих кампаній. На Волині зокрема, кандидати балотувались від таких партій: "Партія місцевого самоврядування", Українська Народна Партія, "Разом сила".

Рівненська область. За результатами місцевих виборів 2010 р. до Рівненської обласної ради потрапили такі політичні сили: Партія регіонів – 29 місць, Політична партія ВО "Батьківщина" – 18 місць, Народна Партія – 8 місць, Політична партія "Наша Україна" - 6 місць, Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода" та Політична партія "Сильна Україна" – 5 місць, Політична Партія "Всеукраїнський патріотичний союз" та Політична партія "Фронт Змін" – 3 місця, Єдиний Центр, Партія "Відродження" та Українська Народна Партія – 1 місце [70].

За пропорційною складовою Партія регіонів поступилась першим місцем ВО «Батьківщина», проте перемога в мажоритарних округах забезпечила політичні сили найбільше представництво в Рівненській обласній раді. Кількість рад, куди були обрані депутати Партії регіонів становила – 21, а загальна кількість депутатів – 184. Депутатами місцевих рад від ВО «Батьківщина» було обрано 252 кандидатів, проте абсолютною більшістю партія була представлена лише в декількох районах на півдні Рівненщини [48].

3 місце на місцевих виборах в Рівненській області посіла Народна партія, також Фракція Народної партії третя за чисельністю в обласній раді. На рівні міських та районних рад політична сила має 118 депутатів, також представники Народної партії були обрані на посади керівників районних рад та райдержадміністрацій в Рівненській області.

Серед регіонів Західної України, найбільшу підтримку на місцевих виборах 2010 року здобула партія «Наша Україна», яка була представлена в 20 місцевих радах із чисельністю депутатів – 108. Троє представників партії обрані головами районних рад. Політичні партії «Свобода» та «Фронт Змін» в районних та міських радах мали 54 і 43 депутати відповідно [48]. В деяких радах партії входили до депутатської більшості, утвореної на основі опозиційних політичних сил. Також відзначаємо стабільний рівень підтримки політичної сили «Відродження», вже протягом двох місцевих виборів партія проходить до складу обласної ради.

Більшість політичних партій, що брали участь у виборах в Рівненській області мали зареєстровано 21 партійний осередок, за виключенням Політичної партії «Фронт Змін» та «Українського Демократичного Альянсу за Реформи», які мали 19 та 18 партійних осередків.

За показником кількості членів партії, лідерами були Політична партія ВО «Батьківщина» – 22 000 та Партія регіонів – 17 375 чоловік. Українська соціал-демократична партія зареєструвала 6 527 членів, що стало 4 показником серед політичних партій. Проте, це не відобразилось в рівні електоральної підтримки, партія набрала 0,34% голосів виборців [48].

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Рівненської обласної ради потрапили такі політичні сили: Блок Петра Порошенка «Солідарність» – 19 місць, ВО «Батьківщина» – 16 місць, Радикальна партія Олега Ляшка – 10 місць, ВО «Свобода» – 8 місць, Партія «Конкретних справ» – 6 місць, «УКРОП» – 5 місць. Варто відзначити, що в обласній раді були представлені лише три парламентські партії із шести, решту ж становили нові політичні сили – Партія «Конкретних справ», «УКРОП» та ВО «Свобода», для якої Рівненська область стала одним базових регіонів електоральної підтримки [71].

Представництво в усіх без виключення районних радах мали «БПП «Солідарність» та ВО «Батьківщина», що разом складають 46% усіх мандатів у районних радах Рівненщини. ВО «Свобода» та Радикальна партія Олега Ляшка не мали свого представника лише в одній раді: Зарічненській та Рокитнівській відповідно. У більшій половині районних рад представлені УКРОП, політична партія «Прогрес» та Аграрна партія України. Проте третина політичних партій присутня лише у кількох радах: Народна партія – у п'яти, Об'єднання «Самопоміч» та Українська народна партія – у трьох, «Опозиційний блок», «Європейська партія України» та «Воля» – у двох [47].

Примітно, що до місцевих рад області потрапили 10 політичних партій позапарламентських, це зокрема УКРОП, Народна партія України, Аграрна партія України, Партія Конкретних справ, ВО «Свобода», «Воля», Європейська партія України, «Народний рух України», «Прогрес», Українська народна партія.

У радах міст обласного значення своїх представників мали 27 політичних партій. Найбільше депутатів було у ВО «Батьківщина», на другому місці опинилась ВО «Свобода», яка теж мала своїх депутатів у радах всіх міст обласного значення. Цікаво, що в порівнянні з парламентськими виборами 2014 р. у Рівному, Вараші, Дубні та Острозі зменшилась підтримка Блоку Петра Порошенка «Солідарність», у міських радах партія мала лише 12 депутатів. У трьох міських радах мала представництво політична партія «УКРОП» з показником 11 обранців [47]. Політична партія «Самопоміч», «Сила людей», Громадянська позиція, Громадський

контроль, Українська народна партія, Політична партія «Справедливість» мали представництво в 1 раді міст обласного значення.

Виділяємо політичну партію «Конкретних справ». Новостворену у серпні 2015 року партію можна визначити, як регіональну, адже вона представлена в обласних, міських та районних радах однієї області України – Рівненської. Загалом в районних радах області ця політична сила мала 41 депутата, в Радивилівській та Острозькій районних радах політична партія представлена десятьма та вісьмома депутатами відповідно. Примітно, що в партійному списку цієї політичної сили можна було побачити ексчиновників різних представницьких органів Рівненської області, представників освітніх закладів, командирів батальйонів, відомих бізнесменів області.

Як локальний партійний проект, створений для участі у місцевих виборах до районних рад можемо трактувати політичну партію «Прогрес». Партія в своїй програмі декларувала, що орієнтована на діяльність в Рівненській області. За результатами виборів, політична сила здобула 30 місць в восьми районних радах області. Найкращий результат партія показала в Млинівській районній раді де мала представництво в 8 депутатів.

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Рівненської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП "Європейська солідарність" – 14 місць, ПП "Слуга народу" – 12 місць, ПП "За майбутнє" – 9 місць, ВО "Батьківщина" – 9 місць, ПП "Сила і Честь" – 8 місць, "Радикальна Партія Олега Ляшка" – 6 місць, ВО "Свобода" – 6 місць. Частка голосів, відданих за парламентські партії – 55,2% (найвищий показник в Західному регіоні) [72].

У радах міст Рівненської області, крім парламентських партій, своїх представників мали ПП "Пропозиція", ПП "Сила Людей", ВО "Свобода", Аграрна партія України, ВО "Громадський контроль".

У травні 2020 року Західним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції була зареєстрована громадська організація «Рівне Разом», а вже в липні було зареєстровано одноіменну політичну партію [77]. Ці структури були створенні

для старту політичної кар'єри їх очільника Віктора Шакирзяна – відомого рівненського бізнесмена, власника будівельної компанії. Політична сила «Рівне Разом» неочікувано здобула 16.67 % голосів виборців на виборах до Рівненської міської ради та буде представлена 7 депутатами. «Рівне Разом» можна розглядати як партійний проект Віктора Шакирзяна, спрямований на зміцнення його електоральних позицій в межах міста Рівного.

Ще один партійний проект створений задля збереження владних позицій був зареєстрований Корецькою ТВК. Так, серед кандидатів політичної партії "Самоврядна Українська Держава" можна було побачити заступників міського голови м.Корець Людмили Дмитрук, керівників комунальних підприємств міста, старост та секретарів сіл Корецької міської ОТГ. За результати виборів політична сила "Самоврядна Українська Держава" здобула 15.38% голосів виборців та буде представлена 4 депутатами [72].

Політична партія «Конкретних справ», яка на місцевих виборах 2015 р. мала широку електоральну географію і претендувала на статус регіональної політичної сили, на місцевих виборах 2020 року висунула своїх кандидатів лише до Рівненської міської ради (42 кандидати) і Острозької міської ради (33 кандидати).

Примітно, що зареєстровані кандидати від «Аграрної партії України» були лише в північних міських ОТГ Рівненської області – Дубровицькій та Березнівській. Політична партія «Успішна Україна», Партія Християнсько-Демократичний союз та Українська Народна партія мали свої кандидатів до однієї з ОТГ Рівненської області. Регіональна локалізація електоральної активності вище наведених політичних сил є в більшості випадковою, орієнтованою на підтримку окремих представників з поміж місцевих еліт.

Львівська область. За результатами місцевих виборів 2010 р. до Львівської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП Всеукраїнське об'єднання "Свобода" – 40 місць, ПП "Фронт Змін" – 18 місць, Партія регіонів – 11 місць, ПП Народний Рух України – 8 місць, ПП "Наша Україна" – 7 місць, Партія промисловців і підприємців України – 6 місць, Українська Народна Партія – 5

місць, Політична партія "Сильна Україна" – 4 місця, ПП "УДАР" – 4 місця, Народна Партія – 3 місця, Партія "ВІДРОДЖЕННЯ" – 2 місця, ПП Конгрес Українських Націоналістів – 2 місця, Українська соціал-демократична партія – 2 місця, Єдиний Центр – 1 місце, ПП Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина" – 1 місце, Республіканська Християнська партія – 1 місце, Українська селянська демократична партія – 1 місце [70]. Кількість релевантних партій, тобто партій які подолали мінімальний відсотковий бар'єр репрезентативності становила – 17.

Найбільш потужне представництво в органах місцевого самоврядування Львівщини мало ВО «Свобода». Політична сила отримала 55 із 90 мандатів у Львівській міській раді, та 40 із 116 в обласній раді, загальна кількість рад у яких була представлена «Свобода» – 30, у багатьох радах керівні посади зайняли саме представники цієї партії.

Вагоме представництво у місцевих радах мала партія ВО «Батьківщина», навіть попри те, що в обласній раді політична не була не представлена. Загальна кількість рад у яких були представники «Батьківщини» – 28 рад, перш за все такий результат забезпечила розвинена система партійних осередків на Львівщині. Також у міських та районних радах Львівської області, були депутати від Партії регіонів – 28 рад, «Фронту Змін» – 29 рад, «Нашої України», Народної партії – 17 рад, Народного Руху України – 22 ради, Конгресу Українських Націоналістів – 18 рад, Політичної партії «Відродження» – 10 рад [46].

Загалом частка парламентських партій представлених в місцевих радах Львівщини коливалась від 15 до 30%, це свідчить про те, що ключовим у електоральних перевагах виборців були імідж і персоналії кандидатів, розбудова партійного бренду і розвиток партійних осередків.

Декілька політичних партій були орієнтовані виключно на певний вид виборів, зокрема Республіканська Християнська партія та «Україна Соборна» були зосереджені на виборах міського голови Львова та Львівської міської ради. Висували своїх кандидатів до районних та міських рад Партія "Справедливість",

Громадянська партія "ПОРА", Партія Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна", Політична партія "За Україну!", Політична партія "Європейська партія України" [7].

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Львівської обласної ради потрапили такі політичні сили: БПП «Солідарність» – 20 місць, Об'єднання «Самопоміч» – 14 місць, ВО «Свобода» – 12 місць, ВО «Батьківщина» – 9 місць, Громадянська позиція – 8 місць, УКРОП – 6 місць, Народний Рух України – 5 місць, Народний контроль – 5 місць, Радикальна партія Олега Ляшка – 5 місць [71].

У міських радах міст обласного значення були представлені 16 політичних партій, в усіх радах своїх представників мали лише БПП «Солідарність» і Об'єднання «Самопоміч». В багатьох міських радах були депутати від ВО «Свобода» (38 депутатів), ВО «Батьківщина» (28 депутатів), «Українське об'єднання патріотів – УКРОП» (20 депутатів), Громадський рух «Народний контроль» (28 депутатів) і Громадянська позиція (23 депутати).

В порівнянні з результатами місцевих виборів 2010 року партійне представництво у місцевих радах помітно змінилося, значно скоротилася кількість релевантних політичних партій, як змогли подолати відсотковий бар'єр репрезентативності. Також з'явилися нові партійні проекти, які вперше брали участь у місцевих виборах та змагалися за підтримку виборців на контрасті з старими політичними силами. В Львівській обласній раді зуміли зберегти позиції лише ВО «Свобода» і Народний Рух України.

Також спостерігаємо суттєве зниження рівня підтримки парламентських партій на місцевих виборах 2015 року. Так, лише за рік зменшилися регіональні показники БПП «Солідарність» та Об'єднання «Самопоміч».

Найвищі показники загалом по Україні, та серед областей Західного регіону на Львівщині мала ПП Об'єднання «Самопоміч». Починаючи з 2005 року у Львові функціонувала громадська організація «Об'єднання «Самопоміч», у грудні 2012 року була за реєстрована одноіменна політична партія. «Об'єднання «Самопоміч» розглядаємо як успішний локальний проект, який інституціонувався у політичну партію, яка за підсумками парламентських та місцевих виборів здобула вагоме

представництво у радах різних рівнів. Серед факторів успіху «Самопоміч» експерти відзначають роль особистого іміджу Андрія Садового як ефективного мера, а також вдалу конвертацію іміджу Львова як успішного європейського міста в політичну підтримку цієї партії.

Загалом, ситуація коли громадські організації трансформуються у партійні проекти стає досить поширеною. Громадські організації розглядаються як майданчик з виявлення здібностей активістів, з числа котрих мали би формуватися майбутні члени партії та в подальшому – кандидати на виборах рад різних рівнів [61].

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Львівської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП "Європейська Солідарність" – 28 місць, ПП "Слуга народу" – 9 місць, ПП "Об'єднання "Самопоміч" – 9 місць, ВО "Батьківщина" – 7 місць, ПП "Голос" – 7 місць, ВО "Свобода" – 6 місць, Народний Рух України – 6 місць, Українська Галицька Партія – 6 місць, ПП "За майбутнє" – 6 місць. Частка голосів, відданих за парламентські партії – 54,3% (один з найвищий показник в Західному регіоні) [72].

За результатами виборів до Львівської міської ради – 7 мандатів отримала політична партія "ВАРТА (Всеукраїнський альянс регіональних і територіальних активістів)". Частина активістів громадських організацій «Варта-1», «Варта-700», «Народна самооборона» Львівщини брали участь у місцевих виборах 2015 року до Львівської міської ради під різними партійними брендами. 4 червня 2020 року ВАРТА була зареєстрована як політична партія, а 25 жовтня 2020 року ВАРТА вперше взяла участь у місцевих виборах в якості самостійного політичного проєкту. За підсумками виборів ВАРТА представлена у 10 місцевих радах Львівщини та одній – в Івано-Франківській області [55]. Тобто територіальні межі діяльності цієї сили знову ж таки обмежується областями Західної України, а саме Львівської та Івано-Франківської.

Спостерігається суттєві зміни в рейтингах політичних партій які здобули високі результати на дострокових парламентських виборах 2019 року в порівнянні з

результатами місцевих виборів 2020 р. Зокрема, ПП «Голос» (-16%), ПП «Слуга народу» (-12%), ПП «Європейська Солідарність» (+10%) голосів виборців Львівщини на виборах до обласної ради.

У радах міст Львівської області, крім парламентських партій, значну кількість своїх представників мали ПП "Об'єднання "Самопоміч", ВО "Свобода", ПП "Громадянська позиція", ПП "Українська Галицька Партія", ПП "Пропозиція", Конгрес Українських Націоналістів.

Зміни до виборчого законодавства, а саме в частині визначення суб'єктів висунення кандидатів в населених пунктах, які налічують понад 10 тисяч виборців змушували місцеві еліти шукати політичні партії від яких вони можуть балотуватись. На Львівщині зокрема, кандидати балотувались від таких партій: Партія Християнсько-Демократичний Союз, Політична партія "Духовна Україна", ПП "Патріот" Зокрема, на виборах до Кам'янка-Бузької міської ради частина місцевих посадовців кандидували на виборах від партії "Республіканська платформа", яка в 1990-х мала назву Українська республіканська партія (заснована Л.Лукашенком), у період з 2002 по 2011 називалась «Українська республіканська партія „Собор“». З 2015 партія орієнтовантується виключно на участь у місцевих виборах, у підсумку в Кам'янка-Бузькій міській раді ця політична сила представлена 3 депутатами.

Тернопільська область. Особливістю місцевих виборів 2010 року, було те, що вибори до Тернопільської обласної ради не проводилися, адже в 2009 році були проведені Позачергові вибори до Тернопільської обласної ради. Вибори проходили за пропорційною системою, щоб потрапити до ради партії чи блоку потрібно було подолати бар'єр репрезентативності у 3% голосів виборців. Вибори були проведені з ініціативи голови Тернопільської ОДА – Юрія Чижмаря, який звернувся з поданням до Верховної Ради України, в якому обгрунтував недовіру поточного складу ради (2006-2009 рр.).

За результатами позачергових виборів 2009 р. до Тернопільської обласної ради потрапили такі політичні сили: Всеукраїнське об'єднання «Свобода» – 50 місць,

Єдиний центр – 20 місць, Партія регіонів – 14 місць, Блок Юлії Тимошенко – 12 місць, Блок Української народної партії – 11 місць, Народний союз «Наша Україна» – 8 місць, Блок Литвина – 5 місць. ВО «Свобода» набрала найбільше голосів виборців в м.Тернополі (52%),та перемогла у більшості районів області. Такий результат дав змогу політичній силі поширити свій вплив по всій території Тернопільщини, це безпосередньо вплинуло на високий рівень підтримки ВО «Свобода» на місцевих виборах 2010 р. та парламентських виборах 2012 р. У Підволочиському районі Тернопільської області перемігла партія «Єдиний центр», а виборці Шумського району підтримали Партію регіонів [37].

За підсумками місцевих виборів 2010 року у міських та районних радах Тернопільської області, були депутати від: Партії регіонів – 18 рад, ВО «Свобода» – 18 рад, ВО «Батьківщина» – 18 рад, «Фронт Змін» – 17 рад, «Наша Україна» – 17 рад, Народної партії – 16 рад, Народного руху України – 11 рад, Єдиного центру – 6 рад [49].

Декілька політичних партій були орієнтовані виключно на певний вид виборів, зокрема Партія відродження села, Демократична партія України, Партія промисловців і підприємців України, Партія Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна", Народно-демократична партія, Політична партія "Нова політика" були зосереджені на виборах районних рад Тернопільської області, що в підсумку дозволили вище перерахованим партіям мати своїх представників у відповідних радах.

У радах міст районного значення на Тернопільщині спостерігаємо доволі велику кількість партій, які зуміли потрапити в окремий орган місцевого самоврядування, кількість релевантних партій становила 7-12. Зокрема, надмірно фракціонізованими можна назвати склад Кременецької міської ради, Збарзької міської ради, Зборівської міської ради, Скалатської міської ради. Найбільше своїх представників серед мерів міст Тернопільської області мала ВО «Свобода», ВО «Батьківщина» та «Фронт Змін».

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Тернопільської обласної ради потрапили такі політичні сили: БПП «Солідарність» – 18 місць, ВО «Свобода» – 13 місць, ВО «Батьківщина» – 10 місць, Об'єднання «Самопоміч» – 6 місць, Радикальної партії Олега Ляшка – 5 місць, «Громадський рух «Народний контроль» – 5 місць, «Громадянська позиція» – 4 місця, «Українське об'єднання патріотів – УКРОП» – 3 місця [71].

В містах обласного значення, а саме в Тернополі, Бережанах і Кременці партійний склад не відрізнявся від складу обласної ради, найбільше депутатів було від ВО «Свобода», БПП «Солідарність», Громадського руху «Народний контроль», ВО «Батьківщина». Помітно вирізнявся склад Чортківської міської ради, де за результатами виборів 10 депутатів було обрано від політичної партії «Сила людей». Зареєстрована ця політична була в 2018 р. в м.Тернополі. В партії задекларовано, що її діяльність спрямовується на вирішення проблем в усіх куточках Тернопільщини. На місцевих виборах 2015 р. партія висунула кандидатів до обласної ради, усіх міських і районних рад Тернопільської області. Цю політичну партію визначаємо перш за все як локальний партійний проект.

Також у міських та районних радах Тернопільської області, були депутати від Політичної партії "Патріот", Української Галицької партії, Демократичної партії України.

Ще один регіональний партійний проект з'явився на Тернопільщині у 2015 році. Політична партія “Добрий самарянин” перемогла на виборах до Збараської районної ради, отримавши 10 мандатів із загального складу у 37 депутатів. Також на території Збараського району Тернопільської області діє агропромислове підприємство “Добрий самарянин”, власне засновники цього підприємства, сім'я Кравець, для участі у місцевих виборах зареєстрували свою партію із одноіменною назвою. У 2016 році засновник партії Володимир Кравець став очільником однієї з найбільших ОТГ Тернопільської області – Вишнівецької ОТГ [35].

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Тернопільської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП "Європейська Солідарність" – 17 місць, ВО

"Свобода"– 13 місць, ПП "За майбутнє"– 12 місць, ПП "Слуга народу"– 8 місць, ВО "Батьківщина"– 8 місць, ПП "Довіра"– 6 місць [72]. Стабільно високим залишається рівень підтримки політичної партії ВО "Свобода" на Тернопільщині (34,7% –2009 р., 20,31%– 2015р., 20,31% – 2020р.), прослідковується тенденційність підтримки партій націоналістичного спрямування в області починаючи з 1998 року. Також до складу обласної ради потрапила політична партія "Довіра", яка була створена на основі депутатської групи «Довіра» в Парламенті України поточного скликання і була зареєстрована в червні 2020 року.

У радах міст Тернопільської області своїх представників, крім парламентських партій, своїх представників мали: ВО "Свобода", ПП "За майбутнє", Радикальна Партія Олега Ляшка, Українська Галицька Партія, Політична партія "Наш край", Політична партія "Громада і закон".

На місцевих виборах 2020 року підтвердили свій статус регіональних партійних проектів політична партія "Добрий самарянин" та політична партія "Сила Людей" значно покращивши географію своєї присутності в радах міст і селищ Тернопільської області.

На виборах до Тернопільської ради подали свої виборчі списки 20 суб'єктів виборчого процесу, а отримати мандати вдалося лише 6-м, це зокрема, Всеукраїнське об'єднання "Свобода", ПП "Європейська солідарність" , ПП "Сила Людей", "Порядок. Відповідальність. Справедливість", ПП "Сила Людей", ПП "Слуга народу", ПП "За майбутнє".

Івано-Франківська область. За результатами місцевих виборів 2010 р. до Львівської обласної ради потрапили такі політичні сили: ВО "Свобода"– 18 місць, ВО "Батьківщина"– 16 місць, ПП "Наша Україна"– 15 місць, ПП "Фронт Змін"– 12 місць, Українська партія– 12 місць, Партія регіонів– 11 місць, Народна Партія– 9 місць, Партія "Відродження"– 5 місць, Українська Народна Партія– 5 місць, Українська республіканська партія "Собор"– 4 місця, Народний Рух України– 3 місця, ПП "УДАР"– 2 місця, ПП "За Україну!" – 1 місце, Українська республіканська

партія – 1 місце [70]. Кількість релевантних партій, тобто партій які подолали мінімальний бар'єр репрезентативності становила – 14.

Найбільш потужне представництво в органах місцевого самоврядування Івано-Франківщини мало ВО «Батьківщина» – 191 депутат та політична партія «Наша Україна» – 190 депутатів. Вагоме представництво також мали нові політичні сили ВО «Свобода» та «Фронт змін» – 163 та 158 депутатів відповідно.

Також у міських та районних радах Івано-Франківської області, були представники від Партії регіонів – 18 рад, Народної партії – 11 рад, Народного Руху України – 14 рад, ПП «Сильна Україна» – 11 рад, ПП «Відродження» – 9 рад, ПП «Єдиний центр» – 9 рад, ПП "УДАР" – 7 рад, Конгрес українських націоналістів " – 6 рад, Європейська партія України – 5 рад [44].

На виборах до Івано-Франківської міської ради абсолютну більшість голосів виборців здобуло ВО «Свобода» (57,6% та 34 депутати із 60). Політична партія "Третя Сила" здобула 3 мандати. Регіональна локалізація електоральної активності цієї політичної сили є в більшості випадковою, орієнтованою на підтримку окремих представників з поміж місцевих еліт.

Декілька політичних партій були орієнтовані виключно на певний вид виборів, зокрема Народно-демократична партія, Українська соціал-демократична партія, Аграрна партія України, Партія "Народна влада", Партія промисловців і підприємців України, Партія Зелених України зосередились на виборах до районних рад Івано-Франківської області, що в підсумку дозволило вище перерахованим партіям мати своїх представників у відповідних радах.

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Івано-Франківської обласної ради потрапили такі політичні сили: БПП «Солідарність» – 23 місця, ВО «Батьківщина» – 18 місць, ВО «Свобода» – 16 місць, УКРОП – 12 місць, Об'єднання «Самопоміч» – 8 місць, Політична партія "Воля" – 7 місць. Вперше потрапили до обласної ради політичні партії УКРОП, «Самопоміч» та «Воля». ПП «Воля» розглядаємо як місцевий партійний проект, адже вона активно діє тільки на Івано-Франківщині та пов'язується з впливом народного депутата Юрія Дерев'янка від

мажоритарного округу №87 [72]. Важливо зауважити, що в основному діяльність партії територіально обмежувалась межами виборчого округу Юрія Дерев'янка, проте політична сила змогла отримати 7 депутатських мандатів в обласній раді. Також партія «Воля» перемогла на виборах до Яремчанської міської ради, Болехівської міської ради.

У міських радах міст обласного значення Прикарпаття були представлені 16 політичних партій, в усіх радах своїх представників мали лише БПП «Солідарність» і ВО «Свобода». В багатьох міських радах були народні обранці від ВО «Батьківщина» (43 депутати), «Українського об'єднання патріотів – УКРОП» (39 депутатів), Об'єднання «Самопоміч» (25 депутатів), політичної партії «Воля» (13 депутатів). Ще 9 політичних партій мали до 10 представників в міських радах міст обласного значення, це зокрема партія Авто-Майдан, Українська партія, Народний контроль, Народний рух України, Українська народна партія [45].

В порівнянні з місцевими виборами 2010 року то в області значно послабився вплив Української партії, ПП «Сильна Україна», ПП «Відродження» та Української народної партії. Традиційно високий рівень довіри та електоральної підтримки на Прикарпатті Народного руху України та Конгресу українських націоналістів, ця тенденція прослідковується починаючи з парламентських виборів 1998 року. Ці політичні сили мають розвинену політичну структуру в регіоні, в складі партії можна побачити автритетних політичних діячів краю.

За підсумками місцевих виборів 2015 року, доволі велика кількість нових політичних партій зуміли здобути місця в міських та районних радах Івано-Франківщини, це зокрема УКРОП, «Воля», «Авто-Майдан», «Народний контроль», Об'єднання «Самопоміч», «Рідний дім». Також у місцевих виборах брала участь Українська галицька партія, яка визначає межі своєї діяльності історичним регіоном Галичина, до якого входить Прикарпаття, але своїх представників до органів місцевого самоврядування політична сила зуміла отримати тільки в Городенківській міській раді.

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Івано-Франківської обласної ради потрапили такі політичні сили: ВО "Свобода" – 18 місць, ПП «Європейська Солідарність» – 17 місць, ПП «За майбутнє» – 16 місць, ВО «Батьківщина» – 14 місць, ВО «Платформа громад» – 10 місць, «Слуга народу» – 9 місць. Відсоток представництва першої партії по відношенню до другої, третьої та четвертої політичної сили становить 1,2; 2; 2,2 % відповідно, що говорить, про те, що голоси виборців рівномірно розподілилися між чотирма партіями, які і отримали найбільшу кількість депутатських мандатів [72].

Як локальний партійний проект, створений для участі у місцевих виборах до районних рад можемо трактувати політичну партію ВО «Платформа громад». Партія з'явилась в листопаді 2019 року в наслідок перейменування ПП "Народна правда". Очільником партії став Олег Гончарук, голова Івано-Франківської обласної державної адміністрації (2014-2019рр.). На місцевих виборах партія висунула свої кандидатів до обласної, районних та міських рад в Івано-Франківській області.

У радах міст Івано-Франківської області, крім партій представлених в обласній раді, значну кількість своїх представників мали Політична партія "УДАР", Народний Рух України, Об'єднання "Самопоміч", Українська Галицька Партія, Українська республіканська партія, Українська партія, Українська Народна Партія.

Спостерігається суттєві зміни в рейтингах політичних партій які здобули високі результати на дострокових парламентських виборах 2019 року в порівнянні з результатами місцевих виборів 2020 р. Зокрема, ПП «Слуга народу» (-21%), ПП «Європейська Солідарність» (+5%), ВО "Свобода" (+11%) голосів виборців Прикарпаття на виборах до обласної ради.

На виборах до Івано-Франківської міської ради, з великим відривом виграла партія ВО «Свобода» та зуміла набрати абсолютну більшість голосів. На виборах до рад населених пунктах, які налічують понад 10 тисяч виборців багато кандидатів було від політичної партії "Перемога Пальчевського", партії "Пропозиція" та місцевої партії ВО «Платформа громад».

Закарпатська область. За результатами місцевих виборів 2010 р. до Закарпатської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП «Єдиний центр» – 46 місць, Партія регіонів – 37 місць, ВО «Батьківщина» – 8 місць, «Фронт Змін» – 5 місць, Демократична партія угорців України – 4 місця, Товариство угорської культури (КМКС) – 3 місця [70]. Фактично партійну систему краю в 2010-2015 рр. можна охарактеризувати як систему двох домінуючих партій (ПП «Єдиний центр» і Партія регіонів). Найбільшою етнічною меншиною, що проживає на Закарпатті є угорська. Угорці переважно проживають Берегівському, Виноградівському та Ужгородському районі. Представляють інтереси угорської меншини в обласній раді Закарпаття дві політичні сили: Демократична партія угорців України і Товариство угорської культури (Партія угорців України). За підсумками місцевих виборів 2010 р. Демократична партія угорців України мала 49 представників в районних радах, а Партія угорців України – 34 депутати. У міських та в сільських депутатських корпусах Демократична партія угорців України мала 523, а Партія угорців України 235 депутатів [36].

У радах міст Закарпатської області, крім місцевих фаворитів ПП «Єдиний центр» і Партії регіонів, своїх представників мали: ВО «Батьківщина» – 18 рад, «Фронт Змін» – 15 рад, Народна партія – 9 рад, «Наша Україна» – 6 рад, «УДАР» – 5 рад.

Декілька політичних партій були орієнтовані виключно на певний вид виборів, зокрема Політична партія "Партія екологічного порятунку "ЕКО+25%", Молодіжна партія України, Політична партія "Зелені", Українська соціал-демократична партія зосередились на виборах до міських рад Івано-Франківської області, що в підсумку дозволило вище перерахованим партіям мати своїх представників у відповідних радах.

За показником кількості членів партії, лідерами були Партія регіонів – 20 000 та ВО «Батьківщина» – 4000 чоловік. Демократична партія угорців України станом на 2012 рік мала 4 000 чоловік, такий же самий показник і у ПП «Єдиний центр» [42].

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Закарпатської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП «Єдиний центр» 19 – місць, ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність» – 15 місць, ПП «Відродження» – 11 місць, «КМКС» – ПУУ – 8 місць, ВО «Батьківщина» – 7 місць, ПП «Опозиційний блок» – 4 місця. За лідерство в регіоні велася боротьба між партіями, які були представлені у парламенті за підсумками парламентських виборів 2014р. та партіями, які були переформатовані або пов'язані з Партією регіонів [71].

Також активну участь у виборах брали суто регіональні партії Закарпаття – Партія угорців України та Демократична партія угорців України. Товариство угорської культури (Партія угорців України) зокрема, мало вагоме представництво не лише в обласній раді, а й в районних і міських радах, Берегівська міська рада (12 депутатів), Чопська міська рад (7 депутатів), Берегівська районна рада (12 депутатів). Демократична партія угорців України представлена у Берегівській районній раді (7 депутатів), Виноградівській районній раді(4 депутати), Чопській міській раді (12 депутатів).

У радах міст Закарпатської області своїх представників, крім партій представлених в обласній раді мали: ПП «Відродження», ПП «Патріот», Європейська партія України, Об'єднання «Самопоміч», ПП «Наш край», Політична партія «Конкретних справ». Найбільш фракціоналізованими були склади міської ради м. Ужгород (9 партій) та м. Хуст (7 партій) [43].

Значний електоральний доробок спостерігаємо і у «проросійських» політичних партій, які переважно були утворенні ексуправлінцями Партії регіонів, так партія «Опозиційний блок» має свої представників у Закарпатській обласній раді, а також у Чопській та Хустській міських. Партія «Відродження» представлена чотирьох містах обласного значення – Берегово, Чоп, Ужгород, Мукачево. Традиційно високий рівень довіри та електоральної підтримки на Прикарпатті ПП «Єдиний центр», яку пов'язують з Віктором Балогою та його оточенням.

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Закарпатської обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП "Рідне Закарпаття" – 12 місць, ПП "Слуга

народу" – 11 місць, ВО "Батьківщина" – 8 місць, "КМКС" Партія угорців України – 8 місць, ПП "Команда Андрія Балоги" – 7 місць, ПП "Європейська Солідарність" – 6 місць, ПП "За майбутнє" – 6 місць, ПП "Опозиційна платформа – за життя" – 6 місць [72].

ПП "Рідне Закарпаття" розглядаємо як регіональний партійний проект, спрямований на зміцнення електоральних позицій в межах області. ПП "Рідне Закарпаття" створена чотирма народними депутатами від Закарпатської області: Робертом Горвартом, Валерієм Лунченком, Василем Петьовкою і Владиславом Поляком [58].

Ще один партійний проект створений задля збереження владних позицій був створений безпосередньо перед місцевими виборами 2020 р. Політична партія «Єдиний Центр», яка протягом двох електоральних циклів 2006-2010 рр. та 2010-2015 рр. була домінуючою силою на Закарпатті змінила назву на «Команда Андрія Балоги»[17]. Також відбулась зміна керівника партії, ним став син Віктора Балоги – Андрій Балога.

У радах міст Закарпатської області, крім партій представлених в обласній раді, значну кількість своїх представників мали: Політична партія "Європейська партія України", Політична партія "Об'єднання "Самопоміч", політична партія "Разом сила".

На виборах до Ужгородської міської ради мінімальний бар'єр репрезентативності пододала політична партія "Партія твого міста", яка була створена безпосередньо перед стартом місцевої виборчої кампанії депутатами д Ужгородської міської ради Василем Гомонаєм, Юрієм Мандичем та Євгеном Прозором. "Партію твого міста", розглядаємо субрегіональний партійний проект, який діє тільки на рівні окремих районів, міст Закарпатської області.

Найвагоміше представництво за весь час участі політичних партій, що представляють угорську національну меншину спостерігаємо саме за підсумками місцевих виборів 2020 р. "КМКС" Партія угорців України легувала 130 своїх представників до рад різних рівнів Закарпаття , відповідно Демократична партія

угорців України – 23 депутатів. Окрім Закарпатської обласної ради, представлена в районних радах області (Берегівська районна рада 15 депутатів (43% від складу ради), Ужгородська районна рада (6 депутатів), в міських радах області – Чопська міська рада, Берегівська міська рада, Виноградівська міська рада [11].

Чернівецька область. За результатами місцевих виборів 2010 р. до Чернівецької обласної ради потрапили такі політичні сили: Партія регіонів – 50 місць, ПП "Фронт Змін" – 21 місце, ВО "Батьківщина" – 17 місць, ПП "Наша Україна" – 9 місць, ВО "Свобода" – 3 місць, Народна Партія – 1 місце, ПП "Громадянська позиція" – 1 місце, ПП "Рідне місто" – 1 місце, Соціалістична партія України – 1 місце. Домінуючою силою в регіоні стала Партія регіонів, яка отримала 48,1% мандатів від всієї кількості мандатів в обласній раді. Загальна кількість рад куди були обрані депутати – 14, а сумарна кількість депутатів місцевих рад від Партії регіонів на Буковині становила – 243 [70].

У радах міст Чернівецької області, крім Партії регіонів, значну кількість своїх представників мали: ПП «Наша країна» – 12 рад, Народна партія – 12 рад, ПП «Фронт Змін» – 14 рад, ВО «Батьківщина» – 14 рад, ВО «Свобода» – 5 рад, ПП «Громадянська позиція» – 4 ради.

За показником кількості членів партії, у Чернівецькій області лідерами були ВО «Батьківщина» – 15 000 чоловік та «Наша країна» – 12 000 чоловік. Дещо меншу кількість партійців налічували Партія регіонів, «Фронт Змін» та Народна партія [51].

Окремі політичні партії були орієнтовані виключно на певний вид виборів, зокрема Політична партія Народний Рух України за єдність, Політична партія "Сильна Україна", Соціал-демократична партія України, Партія "За Права Людини", Політична партія "Третя Сила", Республіканська партія України зосередились на виборах до міських та районних рад Чернівецької області, що в підсумку дозволило вище перерахованим партіям мати своїх представників у відповідних радах.

Станом на 2010 рік найбільшу кількість партійних осередків на Буковині мала Партія регіонів (24), також доволі розвинену мережу представництв мали ВО «Батьківщина» (21), ПП «УДАР» (22) та Народна партія (20).

За результатами місцевих виборів 2015 р. до Чернівецької обласної ради потрапили такі політичні сили: БПП "Солідарність" – 15 місць, ВО "Батьківщина" – 12 місць, Аграрна партія України – 7 місць, Об'єднання "Самопоміч" – 5 місць, ПП "Радикальна партія Олега Ляшка" – 5 місць, "Громадський рух "Народний контроль" – 4 місця, ВО "Свобода" – 4 місця, ПП "Наш край" – 4 місця, "Опозиційний блок" – 4 місця, ПП "Українське об'єднання патріотів – УКРОП" – 4 місця. Кількість релевантних партій, тобто партій які подолали мінімальний бар'єр репрезентативності становила – 10 [71].

Значну фракціоналізованість спостерігаємо й у складах Новодністровської та Чернівецької міських рад. Серед партій представлених у вище зазначених міських радах виділяємо ПП "Авто-майдан", ПП "Сила людей", Українська Народна Партія, "Ліва опозиція" (Політична партія "Нова держава"), які значного впливу в межах області не мали, але змогли пробитися до місцевих рад двох найбільших міст області [52].

Перше місце на виборах до Чернівецької міської здобула політична партія "Рідне місто", яку пов'язують з екскерівниками Партії регіонів. До «проросійських» сил, які здобули вагоме представництво в місцевих радах Буковини відносимо політичну партію "Опозиційний блок" (перше місце на виборах до Герцаївської районної ради) та політичну партію "Наш край" (перше місце на виборах до Путильської районної ради).

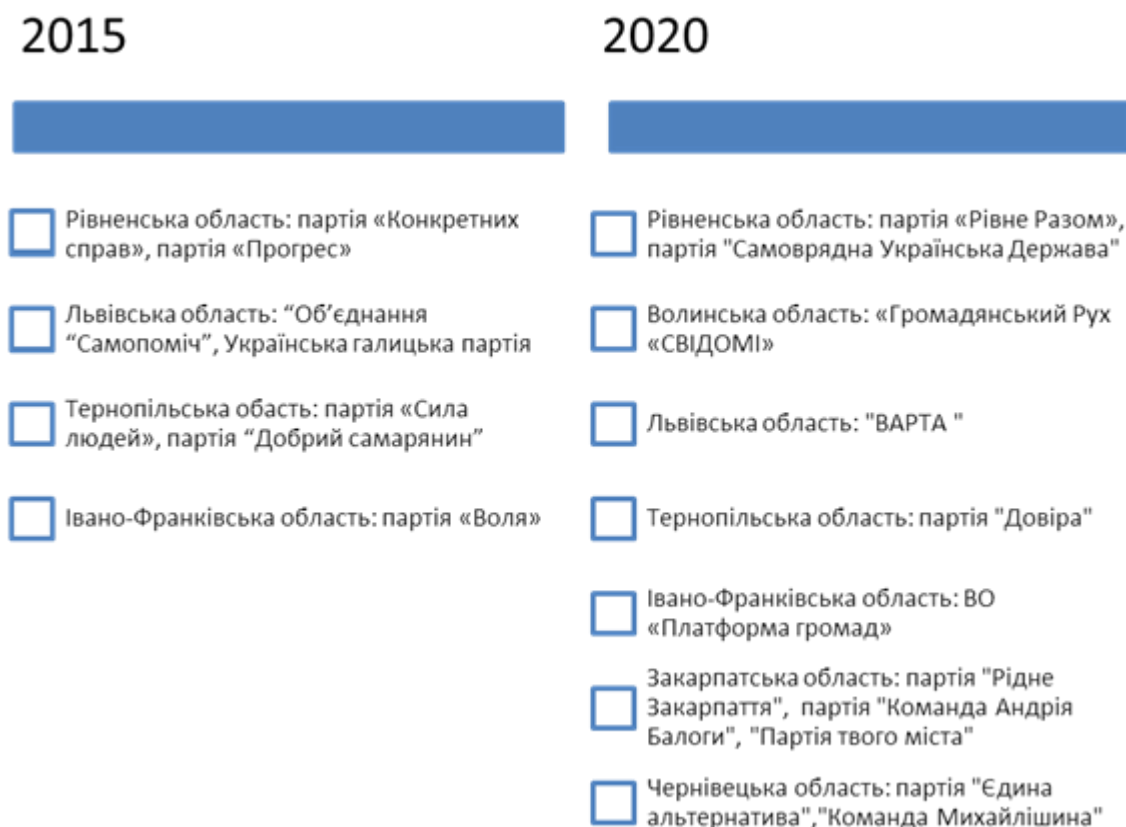
В порівнянні з місцевими виборами 2010 року в області значно послабився вплив Народної партії, "Громадянської позиції", а розвинена структура партійних осередків дозволила ВО "Батьківщина" (перше місце на виборах до Сторожинецької та Кіцманської районних рад) та Аграрній партії України (перше місце на виборах до Сокирянської та Кельменецької районних рад) покращити свої позиції у представницьких органах краю.

За результатами місцевих виборів 2020 р. до Чернівецької обласної ради потрапили такі політичні сили: ПП "Слуга народу" – 12 місць, ВО "Батьківщина" – 9 місць, ПП "Єдина альтернатива" – 9 місць, ПП "Європейська солідарність" – 7 місць, Аграрна партія України – 6 місць, Громадський рух "Народний контроль" – 6 місць, "Опозиційна платформа – за життя" – 6 місць, "За майбутнє" – 6 місць. Кількість релевантних партій, тобто партій які подолали мінімальний бар'єр репрезентативності становила – 8 [72].

ПП "Єдина альтернатива" розглядаємо як регіональний партійний проект, спрямований на зміцнення електоральних позицій в межах області. Спершу партія існувала під назвою «Союз міста і села», однак безпосередньо перед виборами у травні 2020 року партія була перейменована на «Єдину Альтернативу» [11]. У програмних положеннях партії задекларовано, що її основна діяльність зосереджена на місті Чернівці та Чернівецькій області. Також від партії балотувався майбутній міський голова м. Чернівці – Роман Клічук. Крім місць в обласній раді, партія має представництво у Вишницькій, Сторожинецькій та Хотинській міських радах.

В серпня 2020 року Південно-Західним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції була зареєстрована політична партія "Добробут". Вже у вересні партія була перейменована на "Команда Михайлішина" [56]. Ця структура була створена для балотування її очільника – Віталія Михайлішина на посаду міського голови Чернівців від іменної партії. Також партія висунула кандидатів до Чернівецької міської ради, де за підсумками голосування партія має 7 представників. Також на виборах до Чернівецької міської ради свій виборчий список висунула ПП "Партія чернівчан", але в підсумку така територіальна прив'язка у назві не допомогла цій політичній силі потрапити до місцевої ради Чернівців.

У радах міст Закарпатської області своїх представників, крім партій представлених в обласній раді мали: Політична партія "Пропозиція", Політична партія "Рідне місто", Політична партія "Радикальна Партія Олега Ляшка", Політична партія "Сила і Честь", Політична партія "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка", Партія Зелених України).

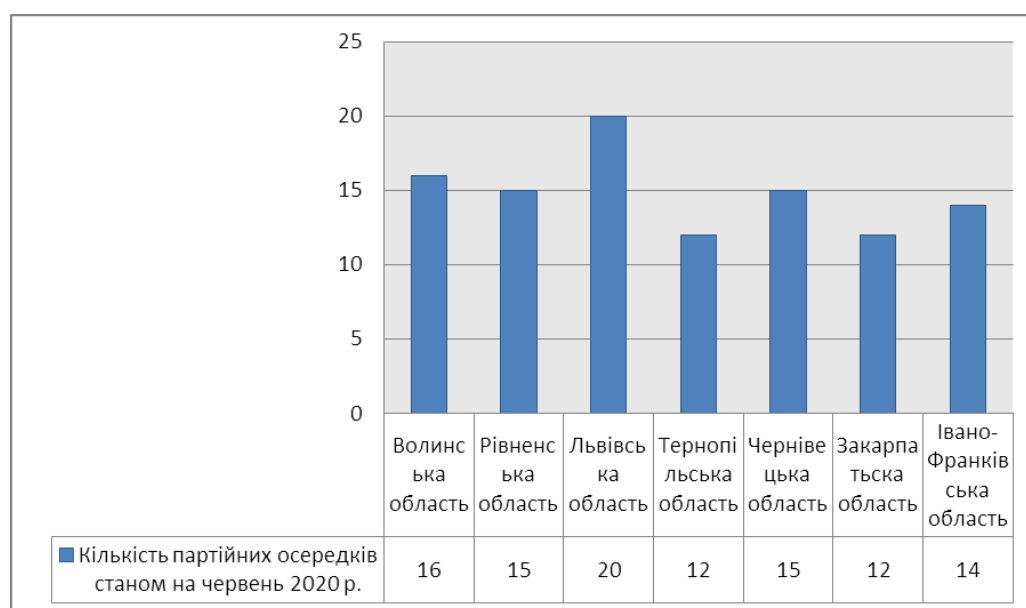

Діаграма 3.1 Локальні партійні проекти на місцевих виборах 2015 та 2020 років

Місцеві вибори 2010 року показали лише окрему регіональну підтримку загальнонаціональних партій, локальні партійні проекти переважно не створювалися або не мали підтримки виборців. Місцеві вибори 2015 і 2020 року яскраво засвідчили, що значну роль у функціонуванні партійної системи на регіональному рівні стали відігравати локальні політичні партії. (Див. Діаграма 3.1) Особливо завершення процесу децентралізації та зміни до виборчого законодавства безпосередньо сприяли активізації та розвитку місцевих партійних проектів. Створення локальних політичних проектів стає тенденційним та переважно спрямованим задля обрання в представницькі органи відомих, впливових та впізнаваних краян. Як і у випадку з формуванням соціополітичного поділу (Модель Ліпсета-Роккана) ключовим є часовий вимір, так і утвердження нових тенденцій в місцевих регіональних процесах потребує декількох електоральних циклів. Тобто можна спрогнозувати, що нова виборча система на місцевих виборах,

це більше сприятиме локалізації політики та показуватиме нову специфіку перебігу політичних процесів на рівні окремих регіонів.

Важливим показником який дозволяє прослідкувати динаміку розвитку партійних систем аналізованих областей Західного регіону є динаміка реєстрації структурних утворень політичних партій – обласних, районних, міських партійних осередків. Відповідно до нового адміністративно територіального устрою в Україні були утворенні об’єднанні територіальні громади та визначено межі нових районів. Політичні партії також із завершенням процесу децентралізації почали реєструвати свої партійні осередки у новоутворених адміністративних одиницях.

Діаграма 3.2 Кількість партійних осередків в Західних областях станом на червень 2020 р.

Так, станом червень 2020 року в областях Західної України, в середньому мали свої зареєстровані партійні осередки – 15 політичних партій, найбільшу кількість структурних підрозділів партій було зареєстровано на Львівщині (20), а найменше на Тернопільщині (12) та Закарпатті (12). Більшість політичних партій мають зареєстровані лише обласні осередки партії чи міські осередки партії в обласному центрі, також окремі політичні сили реєструють «територіальні організації політичної партії» як структури в нових адміністративних одиницях [77].

З поміж парламентських партій найбільшу кількість партійних осередків має ВО «Батьківщина» та «Європейська Солідарність» та ПП «Голос». Партія-лідер за

підсумками парламентських виборів «Слуга народу» у багатьох областях зареєстрованих осередків немає, так як і ПП «Опозиційна платформа – За життя».

Серед загальнонаціональних партій, які не представлені у Верховній Раді IX скликання, велику кількість партійних осередків в областях Західної України мають Об'єднання «Самопоміч», «Громадянська позиція», «Громадський рух «Народний контроль», Радикальна партія Олега Ляшка, Народний Рух України, ВО «Свобода», «Відродження» та «Наш край», «Партія Шарія».

На рівні окремих областей зареєстровані територіальні організації Української Галицької Партії (Львівська та Івано-Франківська області), Аграрної партії України (Волинська, Чернівецька області), «КМКС. Партія угорців України» (Закарпатська область), «Рідне місто» (Чернівецька область).

Протягом 2021 року в областях Західної України політичні партії розпочали декларували зміни в структурі партійних осередків відповідно до нового адміністративного устрою України, зокрема почали реєструвати територіальні організації партій в нових районах та ОТГ. Відповідно цей процес триває, структура осередків основних українських політичних партій змінюється, що передбачає подальші наукові розвідки з цієї проблематики в наступні роки.

Традиційно показники реєстрації партійних осередків в аналізованих областях покращуються перед проведенням виборів та партійне будівництво має доволі централізований вигляд, адже в районах та ОТГ які знаходяться поза межами обласного центру наявність партійних осередків, громадських приймалень є мінімальною. Також доволі часто наявність партійного осередку партії не гарантує його активності та взагалі будь яких проявів його діяльності. Для комунікації з виборцями політичні партії використовують соціальні мережі, лише поодинокі партійні осередки влаштовують прийом громадян в офісах партій. Труднощі пов'язані з розвитком і діяльністю мережі партійних структур безпосередньо впливають на рівень артикуляції інтересів жителів Західних областей України, адже партійні еліти залишаються осторонь локальних проблем, які турбують громадян.

Щоб прослідкувати мінливість складу місцевих представницьких органів, партійну конкуренцію на локальному рівні в Західних областях України важливо застосувати кількісні виміри партійної системи, це зокрема індекс ефективної кількості партій (М.Лааксо і Р.Таагепери); індекс фракціоналізації (Д.Рає); індекс волатильності (М. Педерсена); індекс агрегації (Л. Майера). Кількісні виміри партійних систем областей Західної України були проведені на основі результатів місцевих виборів 2010,2015 та 2020 рр. в аналізованих областях.

Таблиця 3.1

Кількісні показники партійних систем Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей

Індекс	Львівська область			Тернопільська область			Івано-Франківська область		
	2010-2014	2015-2019	2020-2021	2009-2014	2015-2019	2020-2021	2010-2014	2015-2019	2020-2021
ENP	5,6	7,08	5,2	4,1	5,8	5,3	9,4	5,1	5,6
FR	0,82	0,85	0,81	0,76	0,82	0,81	0,89	0,8	0,82
V	80,2	78,8	44,04	83,3	69,7	40,6	72,8	70,1	44,0
A	2,1	2,6	4,5	6,0	2,5	4,5	1,1	4,5	3,5

*Джерело: обрахунки автора на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Індекс ефективності кількості партій(ENP). На Львівщині у 2015-2019 рр. показник сягнув 7,08, що свідчить про надмірну багатопартійність, кількість партій які подолали мінімальний бар'єр репрезентативності до обласної ради Львівської області становила 9. Показник 5,6 та 5,2 за підсумками виборів 2010 та 2020 року, вказує на помірно багатопартійну систему.

На Тернопільщині показники ENP у досліджуваній період не зазнавали значних коливань, цифрові значення індексу фіксуємо у проміжку 4,1 – 5,8, що

дозволяє охарактеризувати партійну систему Тернопільської області як помірно багатопартійну з ефективним числом партій від 4 до 6.

На Прикарпатті показник ефективної кількості партій помітно вирізнявся за підсумками виборів 2010 року та становив 9,4, кількість партій які подолали мінімальний бар'єр репрезентативності до обласної ради Івано-Франківської області в аналізований період становила 14. За підсумками виборів 2015 та 2020 року показник нормалізувався та становив 5,1 та 5,6, що свідчить про помірну багатопартійність.

Індекс фракціоналізації (FR). Показники індексу на Львівщині змінювались в межах 0,81–0,85, на Тернопільщині в межах 0,76 – 0,82, на Прикарпатті в межах – 0,8 – 0,89. Ці дані свідчать про високий ступінь фрагментації регіональних партійних систем в аналізованих областях. Партійна структура протягом останніх електоральних циклів характеризується як багатопартійна, адже показник стабільно більший ніж 0,7. Показник 0,89, за підсумками місцевих виборів 2010 року в Івано-Франківській області, свідчить про значний рівень фракціоналізації партійної системи області, що було спричинено надмірною багатопартійністю.

Індекс волатильності (V). На Львівщині найбільші зміни електорального поля відбулися за підсумками місцевих виборів 2010 року, про це свідчить високий показник волатильності – 80,2%. У 2015 році показник V вже був меншим 78%, а у 2020 році вже сягнув 44%. Показники волатильності 2020 році пояснюємо тим, що у складі обласної ради залишилися партії які протягом декількох електоральних циклів мали велику кількість голосів виборців краю (політичні партії: Батьківщина, Свобода, Самопоміч, Європейська Солідарність, Народний рух України). Тобто, на рівні області формується група партій, регіонального рівня, які стабілізують довіру і готовність виборців краю голосувати за них.

На Тернопільщині якісне оновлення складу обласної ради, де абсолютну більшість становили нові політичні партії відбулося у 2010 році (показник V – 83,3%). Надалі показник почав падати (69,7 % у 2015 р та 40,6% у 2020 р.), що

	2014	2019	2021	2014	2019	2021	2014	2019	2021
ENP	5,03	5,63	5,1	4,79	4,87	5,42	3,2	7,4	7,5
FR	0,8	0,82	0,8	0,79	0,79	0,81	0,69	0,86	0,86
V	58,4	67,1	61,0	54,6	62,1	45,3	61,5	80,7	54,7
A	2,75	3,85	4,85	3,27	5	2,85	5,3	2,3	2,37

*Джерело: обрахунки автора на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Індекс ефективної кількості партій (ENP). На Волині показник ENP, в аналізований період не зазнавав помітних коливань та зберігався на рівні 5,03 – 5,6. , це показує, що партійну систему Волинської області, можемо характеризувати як помірно багатопартійну.

На Рівненщині в період 2010-2021 рр. показник ENP за підсумками трьох місцевих виборчих кампаній постійно зростав (з 4,79 в 2010 р. до 5,42 в 2020 р.), що свідчить поступове збільшення кількості політичних партій які стали впливати на місцеву політику.

На Буковині показник змінився з 3,2 у 2010 р. коли фактично був реалізований формат «трьох» партійної системи (Партія регіонів ,партія «Фронт змін» і ВО «Батьківщина») до 7,4 та 7,5 у 2015 та 2020 рр. коли голови виборців рівномірно розподілялися між партіями представленими (різниця % місць першої партії до останньої, що пододала бар'єр репрезентативності становила менше 8) у обласній раді Чернівецької області.

Індекс фракціоналізації (FR). Показники індексу на Волині змінювались в межах 0,8– 0,82, на Рівненщині в межах 0,79 – 0,81, на Буковині в межах –0,69 – 0,86.

За результатами виборів 2010 р. в Чернівецькій області показник FR становив 0,69. На наступних виборах значення індексу зросло до 0,86, це свідчить про зростання фрагментації регіональної партійної системи.

В Рівненській та Волинській областях показник фракціоналізації стабільно становив більше 0,79, це показує, що партійна структура в областях протягом останніх електоральних циклів характеризується як багатопартійна.

Індекс волатильності (V). На Волині найбільші зміни електорального поля відбулися за підсумками місцевих виборів 2015 року, про це свідчить високий показник волатильності – 67 %. У 2010 та 2020 рр. показник V був дещо меншим 58 % та 61 % відповідно, прослідковується тенденційність за якою склад Волинської обласної ради, оновлюється в середньому на 60%.

На Рівненщині показник V помітно вирізняється за підсумками виборів 2015 року (62,1 – найбільше значення) та 2020 року (45,3 – найменше значення). Показник індексу у 2020 році дозволяє зробити висновок, що вибір жителів о ласті був поміркованим, політичні сили «Європейська Солідарність», «Батьківщина», «Свобода», «Радикальна партія Олега Ляшка», як і у 2015 році набрали найбільше голосів виборців.

На Буковині найбільші коливання електорального поля відбулися за підсумками місцевих виборів 2015 року – 80,7%, показники 61,5% у 2010 р. та 54,7 % відповідають тенденціям зміни індексу в Західному регіоні.

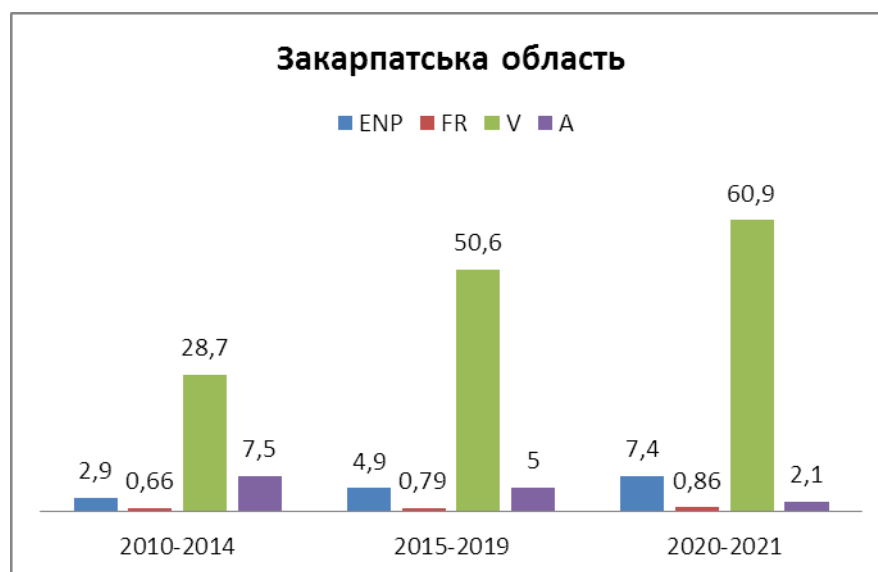
Індекс агрегації (A). Показники індексу на Волині змінювались в межах 2,75–4,85, на Рівненщині в межах 2,85 – 5, на Буковині в межах – 2,3 – 5,3.

У Волинській області показник A поступово зростає з 2010 по 2020 рр., що свідчить про поступове збільшення кількості партій, які мали свої фракції у вищому представницькому органі краю.

Показники індексу в Рівненській та Чернівецькій області постійно коливаються, що свідчить про періодичну появу домінуючої партії в складі обласних рад цих областей.

Відповідно до проведеного кількісного аналізу Волинську, Рівненську та Чернівецьку області відносимо до спільної підгрупи «проміжних» областей Західного регіону. До спільних рис відносимо динаміку змін значень індексу волатильності та індексу агрегації. Відмінними в окремі роки були показники

індексу фракціоналізації та індексу ефективності кількості партій, помітно вирізнялися цифрові значення вище зазначених індексів на Буковині за підсумками виборів 2015 та 2020 року, на Рівненщині у 2015 році та на Волині у 2010 році.

Діаграма 3.3 Кількісні показники партійної системи Закарпатської області

Індекс ефективної кількості партій (ENP), показує, що партійна система Закарпаття еволюціонувала від двох-з-половиною партійної системи до надмірно багатопартійної системи за підсумками виборів 2020 року. Показник індексу фракціоналізації (FR) – 0,66 на виборах 2010 р. в Закарпатській області констатує наявність конкуренції між двома основними політичними партіями (Партія регіонів і партія «Єдиний центр»). Індекс волатильності (V) показує, що на Закарпатті відбуваються найменші коливання електорального поля серед усіх областей Західного регіону, проте важливо підкреслити, що показник 60,9 % волатильності за підсумками виборів 2020 року починає відповідати загальноукраїнським тенденціям. Показник індексу агрегації (A) в Закарпатті 7,5 у 2010 році показує наближення до двопартійного формату партійної системи. Показник індексу – 2,1 у 2020 році навпаки показує малу партійну концентрованість, що безпосередньо впливатиме на прийняття рішень в обласній раді Закарпаття. Кількісні виміри партійної системи, підтверджують тезу про відмінність електоральних преференцій жителів Закарпаття в порівнянні з іншими областями Західного регіону, відповідно

Закарпатську область відносимо до окремого кластеру «поляризованої» області Західного регіону.

$$\begin{aligned} & \text{Індекс валентності партійного} \\ & \text{впливу на регіональному рівні} = \\ & (\bar{X}V \times 0,4 + \bar{X} \text{ ENP} \times 0,3 + \\ & \bar{X} \text{ FR} \times 0,1 + \bar{X} \text{ A} \times 0,2) \end{aligned}$$

(3.1)

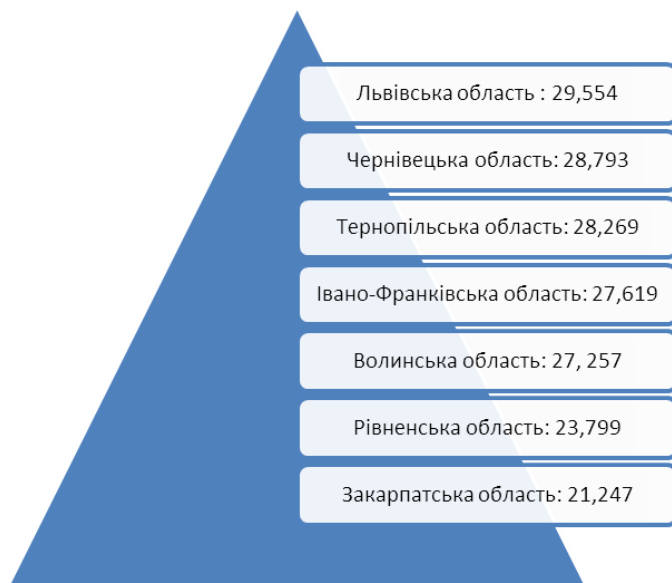
Як інтегративний показник, який показує відмінність електоральних переваг жителів різних областей, пропонуємо застосувати авторську методику «індекс валентності партійного впливу на регіональному рівні». Індекс валентності партійного впливу на регіональному рівні – це сума середніх значень чотирьох індексів (індекс ефективної кількості партій [ENP], індекс фракціоналізації [VR], індекс волатильності [V], індекс агрегації [A] помножених на коефіцієнти. Показники індексів мають бути щонайменше за три електоральні цикли. Ваги індексів в сумі дорівнюють 1 і розподіляються так:

- Індекс неусталеності партійних уподобань [V] k=0,4
- Індекс ефективної кількості партій [ENP] k=0,3
- Індекс агрегації [A] k=0,2
- Індекс фракціоналізації [VR] k=0,1

В назві індексу присутній термін «валентність», який поширений в багатьох науках, перш за все в хімії, психології та філології. Використання терміну «валентність» в кількісній політогії передбачає подібну дефініцію цього терміну, як і в інших науках. Зокрема, термін стосується зв'язків, які функціонують для встановлення, налагодження та підтримування контакту, стимулюють розгортання окремої об'єктивної дійсності. Валентність в контексті нашого індексу стосуватиметься міри вияву конкуренції політичних партій, налагодження зв'язків між ними в контексті функціонування окремих фракцій, зміни цих тенденцій у

контексті електоральних циклів, тобто визначення наскільки ці зв'язки були стабільними та впливали на партійну систему кожної області окремо.

Обрахунок індексу дозволяє отримати цифрове значення, яке надалі в контексті формування рейтингового списку дозволяє порівнювати партіологічні особливості функціонування політичного процесу різних регіонів та областей України. Використовувати індекс доцільно для порівняння щонайменше декількох областей, адже одиничні випадки не дозволяють сформувати рейтинговий список. Індекс валентності партійного впливу на регіональному рівні зменшує кількість цифрових даних по партійній системі окремої області, акумулюючи в собі дані важливих чотирьох індексів кількісної політології, при цьому будучи інтегрованою методикою дозволяє простежити тенденції які були виявленні при обрахунку кожного з індексів окремо та якісного політологічного аналізу електоральних та партіологічних тенденцій політичного процесу на регіональному рівні.

Діаграма 3.4 Показники індексу валентності партійного впливу в областях Західної України

Відповідно до проведених обчислень серед усіх областей Західного регіону найбільша міра валентності партійного впливу спостерігається на Львівщині, далі йде Чернівецька область та дві області історико-етнографічного регіону Галичина – Тернопільська та Івано-Франківська та Волинська область. Найменша міра вияву

індексу у Рівненській та Закарпатській областях. Рейтинговий список утворення за обчисленням індексу валентності партійного впливу в областях Західної України є цілком закономірним та таким який показує тенденції якісного аналізу. Львівщина опинилась на першому рівні, адже протягом аналізованого періоду (2010-2021рр.) партійна структура краю зазнавала частих змін, помітно коливались значення індексу агрегації, що характеризувало партійну концентрованість, яка безпосередньо впливала на прийняття рішень в обласній раді Львівщини. Відповідно в низу рейтингово списку опинилась Закарпатська область, яку характеризуємо як найменш мінливу в контексті індексту ефективної кількості партій та фракціоналізації. На рівні області протягом трьох електоральних циклів сформувалася група партій, регіонального рівня, які стабілізують довіру і готовність виборців краю голосувати за них.

В контексті подальших наукових досліджень, важливо буде прослідкувати зміни кількісних показників партійних систем аналізованих областей в контексті нововиявлених тенденцій за підсумками місцевих виборів 2020 року. Найближчі електоральні цикли, на нашу думку, зможу довести чи спростувати тенденційність локалізації політики на регіональному рівні.

Висновки до 3 розділу

1.Зміни до виборчого законодавства, а саме в частині визначення суб'єктів висунення кандидатів в населених пунктах, які налічують понад 10 тисяч виборців змушували місцеві еліти шукати політичні партії від яких вони можуть балотуватись. Часто, це були відносно нейтральні партії, які беруть участь тільки у місцевих виборчих кампаній.

2.Місцеві вибори 2015 і 2020 року яскраво засвідчили, що значну роль у функціонуванні партійної системи на регіональному рівні стали відігравати локальні політичні партії.

3.Відповідно до класифікації запропонованої українським дослідником С.Янішевським[78], локальні партійні проекти в Західних областях України поділяємо на:

- «Партії одного регіону» – «Громадянський Рух «Свідомі» (Волинська область), партія «Конкретних справ» і партія «Прогрес» (Рівненська область), "ВАРТА" (Львівська область), «Сила людей» і «Добрий самарянин» (Тернопільська область), ВО «Платформа громад» (Івано-Франківська область), Демократична партія угорців України, Товариство угорської культури (КМКС), "Рідне Закарпаття", «Команда Андрія Балогі» (Закарпатська область), "Єдина альтернатива" (Чернівецька область).
- «Партії одного міста» – «Рівне Разом» (Рівненська область), "Партія твого міста" (Закарпатська область), «Команда Михайлішина» (Чернівецька область).
- «Партії районного рівня» – "Самоврядна Українська Держава" (Рівненська область).
- «Партії виборчого округу» – ПП «Воля» (Івано-Франківська область).

4. Кількісні виміри партійних систем областей Західної України, показали, що за результатами місцевих виборів 2010, 2015 та 2020 року відбулися помітні зміни в структурі електоральних переваг виборців, відзначаємо високий рівень фракціоналізації у всіх аналізованих областях. Місцеві вибори 2020 р. навпаки засвідчили, що електорат Західних областей може голосувати менш мінливо ніж це було в попередніх виборчих циклах, це підтверджують показники волатильності менші 45%. Фактично з 2010 року збільшується кількість політичних партій у вищих представницьких органах областей, які впливають на місцеву політику в Західному регіоні.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження теми «Регіональний політичний процес в областях Західної України: основні тенденції» приходимо до наступних висновків:

1. В сучасному науковому дискурсі політичний процес на регіональному рівні, розглядається у двох аспектах: як інституційна модель регіональних та локальних політичних процесів, що обумовлені загальнонаціональними тенденціями; як варіативна комбінація суспільних та політичних характеристик в контексті дій, взаємодій та протистояння учасників процесів на локальному рівні. В закордонній політичній науці дослідження політичних процесів на регіональному та місцевому рівнях має сталу традицію. У другій половині 1970-х рр. в політичних дослідженнях виокремився новий сегмент – «локальні політичні дослідження», основу якого заклали праці американських та європейських дослідників. Із досліджень західних політологів виокремлюємо праці Т. Парсонса, Д. Мітрані, Е. Хааса, О. Вавера, К. Дуве, М. Кітінга, Л. Уайтхеда, М. Догана та Д. Пелассі.

2. Вагомий доробок у теорію політичного процесу здійснили українські вчені, у фокусі їх досліджень виділяємо наступні напрямки: державна регіональна політика, вплив регіональних факторів на загальнодержавні тенденції, регіональні особливості застосування виборчих технологій, електоральні процеси в регіональному вимірі, функціонування регіональних еліт. В Україні переважають дослідження конкретних проявів регіональних процесів, комплексних досліджень які б включали багато аспектів регіональних політичних процесів є небагато. З поміж українських центрів наукового вивчення регіональних проблем виділяємо дослідження та праці науковців Львівського національного університету імені Івана Франка, Ужгородського національного університету, Чернівецького національного університету, Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

3. Специфічний характер електорального вибору мешканців західних областей проявляється у властивих для них регіональних преференціях певним політичним силам. Так за виявленими електоральними тенденціями, області Західного регіону

поділяємо на: типові (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська області), проміжні (Волинська, Рівненська, Чернівецька області), поляризовані (Закарпатська область). Електоральна географія областей має досить виражені відмінності, які полягають у тому, електоральні орієнтації жителів різних районів (в межах виборчих округів) області мають значну несхожість. До таких виборчих округів антиподів до загальної картини голосування в окремо взятій області відносимо виборчий округ № 72 (Закарпатська область), виборчий округ №23 (Волинська область), виборчий округ №155 (Рівненська область), виборчий округ №203 (Чернівецька область). Починаючи з 2012 року спостерігаємо залежність голосування в категоріях міська – сільська місцевість проживання. Відповідно до результатів ВО «Свобода» (2012 р.), ПП «Об'єднання «Самопоміч» (2014 р.), ПП «Голос» (2019 р.) найвищі показники електоральної підтримки здобули саме у містах та районних центрах. Чітко визначеною є тенденція за якою ідеологічні політичні сили націонал патріотичного спрямування найбільше голосів виборців здобуває в трьох областях історичного регіону Галичина – Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської. Жителі Волинської та Закарпатської області починаючи з 1998 року стабільно підтримують партії, які одним із пріоритетних пунктів мають земельне питання, розвиток аграрного сектору, підтримку сільського господарства. Електоральний вибір населення областей залишається персоналізованим, (особливо ця тенденція проявилась за підсумками виборів 2014 і 2019 рр.) оскільки чітко зберігається тенденція персоніфікації образів сучасних політичних партій, коли популістські гасла та активна передвиборча агітація забезпечують їм бажану електоральну підтримку. Фактично після 2004 року головним фактором поділу електорального простору країни стали аксіологічні детермінанти, тобто спостерігається протиставлення політичних цінностей і ціннісних пріоритетів населення різних регіонів, зокрема і Західного. Тяжіння до цінностей та принципів, а не до ідеологічних доктрин – основна риса більшості політичних партій сучасності. Модель голосування "центр-периферія", суть якої у тому, що одні електоральні характеристики змінюються від центру до периферії

проявилась на Волині та Рівненщині. Зокрема фіксуємо зростання електоральної підтримки в меридіальному напрямку окремих політичних сил. Безпосередньо чим ближче до поліських регіонів, тим більшою є підтримка даних учасників виборчих кампаній. На практиці була перевірена теорія Дж. Егню, за якою місцевий соціальний контекст впливає на раціональність виборців та формує стабільні форми регіональної підтримки політичних сил. Підтвердженням цієї теорії вважаємо відносно стійку модель голосування Галичини (Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської області).

4.Зміни до виборчого законодавства, а саме в частині визначення суб'єктів висунення кандидатів в населених пунктах, які налічують понад 10 тисяч виборців змушували місцеві еліти шукати політичні партії від яких вони можуть балотуватись. Часто, це були відносно нейтральні партії, які беруть участь тільки у місцевих виборчих кампаній. Місцеві вибори 2015 і 2020 року яскраво засвідчили, що значну роль у функціонуванні партійної системи на регіональному рівні стали відігравати локальні політичні партії. Серед локальних партійних проекти в Західних областях України виділяємо «партії одного регіону», «партії одного міста», «партії районного рівня» та «партії виборчого округу».

5.Станом на червень 2020 року в областях Західної України, в середньому мали зареєстровані партійні осередки – 15 політичних партій, найбільшу кількість структурних підрозділів партій було зареєстровано на Львівщині (20), а найменше на Тернопільщині (12) та Закарпатті (12). Більшість політичних партій мають зареєстровані лише обласні осередки партії чи міські осередки партії в обласному центрі, також окремі політичні сили реєструють «територіальні організації політичної партії» як структури в нових адміністративних одиницях. Традиційно показники реєстрації партійних осередків в аналізованих областях покращуються перед проведенням виборів та партійне будівництво має доволі централізований вигляд, адже в районах та ОТГ які знаходяться поза межами обласного центру наявність партійних осередків, громадських приймалень є мінімальною. Також доволі часто наявність партійного осередку партії не гарантує його активності та

взагалі будь яких проявів його діяльності. Протягом 2021 року в областях Західної України політичні партії розпочали декларувати зміни в структурі партійних осередків відповідно до нового адміністративного устрою України, зокрема почали реєструвати територіальні організації партій в нових районах та ОТГ.

6. Створення локальних політичних проектів стає тенденційним та переважно спрямованим задля обрання в представницькі органи відомих, впливових та впізнаваних краян. Найбільш активно реєструються локальні проекти на Рівненщині, Львівщині, Тернопільщині та Буковині. Відповідно до проведеного поділу, локальні партійні проекти мають широкий спектр меж своєї діяльності починаючи від партій які функціонують межах декількох областей закінчуючи окремо визначеним районом однієї області.

7. Кількісні виміри партійних систем областей Західної України, показали, що за результатами місцевих виборів 2010, 2015 та 2020 року відбулися помітні зміни в структурі електоральних переваг виборців, відзначаємо високий рівень фракціоналізації у всіх аналізованих областях, індекс неусталеності партійних уподобань найбільших коливань електорального поля зазнавав за підсумками місцевих виборів 2010 і 2015 року. Місцеві вибори 2020 р. навпаки засвідчили, що електорат Західних областей може голосувати менш мінливо ніж це було в попередніх виборчих циклах, це підтверджують показники волатильності менші 45%. Фактично з 2010 року збільшується кількість політичних партій у вищих представницьких органах областей, які впливають на місцеву політику в Західному регіоні.

8. Як інтегративний показник, який показує відмінність електоральних переваг жителів різних областей ми застосували авторську методику «індекс валентності партійного впливу на регіональному рівні». Відповідно до проведених обчислень серед усіх областей Західного регіону найбільша міра валентності партійного впливу спостерігається на Львівщині, далі йде Чернівецька область та дві області історико-етнографічного регіону Галичина – Тернопільська та Івано-Франківська та Волинська область. Найменша міра вияву індексу у Рівненській та

Закарпатській областях. Рейтинговий список утворення за обчисленням індексу валентності партійного впливу в областях Західної України є цілком закономірним та таким який показує тенденції якісного аналізу. Львівщина опинилась на першому рівні, адже протягом аналізованого періоду (2010-2021рр.) партійна структура краю зазнавала частих змін, помітно коливались значення індексу агрегації, що характеризувало партійну концентрованість, яка безпосередньо впливала на прийняття рішень в обласній раді Львівщини. Відповідно в низу рейтингового списку опинилась Закарпатська область, яку характеризуємо як найменш мінливу в контексті індексу ефективної кількості партій та фракціоналізації. На рівні області протягом трьох електоральних циклів сформувалася група партій, регіонального рівня, які стабілізують довіру і готовність виборців краю голосувати за них.

Найважливішими ознаками політичного процесу є динамічність та рухливість. Сьогодні крім державних структур, політичних партій, суттєвим є вплив неформальних структур та центрів впливу на спрямування політичного процесу на національному та регіональному рівнях. Зауважимо, що в сучасних умовах політичних процес великою мірою спрямовується залежно від результатів виборчих перегонів. Тобто, електоральний вимір політичного процесу багато в чому є визначальним у функціонуванні політичної системи країни.

Таким чином, ми досягли поставленої мети, а саме здійснили комплексний аналіз регіональних електоральних і партіологічних закономірностей та особливостей політичних процесів, виявили їх тенденційний характер в Волинській, Рівненській, Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатських областях впродовж 1991–2021 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Беліцер Н. Електоральний успіх ВО «Свобода»: причини й очікування // Парламентські вибори 2012 року в Україні. Наукові дослідження. – К.: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. – 364 с.
- 2.Белявцева Д. Становление и развитие региональных политических исследований в Западной Европе [Електронний ресурс] / Д. Белявцева // 2017 – Режим доступу до ресурсу: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/185959>.
- 3.Бортніков В. Партиїно-політична структуризація у Волинській області (1991–2016). Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник В. М. Козаков, Л. М. Усаченко. - К. : НАДУ, 2008. - 108 с.
- 4.Візниця Ю.В. Особливості українського електорату в регіональних зрізах – К., 1996 – 254с.
- 5.Герасіна Л. Методологія і праксеологія досліджень політичних процесів / Л. Герасіна. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2017. – С. 16–26.
- 6.Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы [Електронний ресурс] / Р. Дарендорф ; пер. с нем. – М. :РОССПЭН, 2002. – 288 с. – Режим доступу : <http://www.rapn.ru/library.php?d=139&n=35&p=13>.
- 7.Дащаківська О. Місцеві вибори – 2010: Львівська область / Оксана Дащаківська, Роман Кошовий // Місцеві вибори – 2010. Пульс країни / в. редактори А. Когут, К. Сідаш – Київ : Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. – С. 93–101.
- 8.Доган М., Пеласси Д. Сравнительная политическая социология. – М., 1994. – С. 171.
- 9.Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колегія: М. Зан, М. Гуйтор, Ю, Остапець, Н. Ротар; Відп. За випуск М.Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 552 с.

10.Єдина Альтернатива [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Єдина_Альтернатива.

11.Зан М. Політико-партійне представництво угорської етнічної меншини України за результатами місцевих виборів 2020 року / Політичні партії і вибори: українські та світові практики: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. – Вип. 5. – с. 141-155.

12.Истон Д. Категории системного анализа политики [Електронний ресурс] / Д.Истон Дэвид //Мухаев Р. Политология : Хрестоматия / Р. Т. Мухаев. – М., 2000.С.

13.Ідеологічне позиціонування політичних партій в Україні / Укр. незалеж.центр політ. дослідж. : С. Г. Конончук, О. А. Ярош. – К. : Агентство «Україна»,2013. – 52 с.

14.Інституціональні особливості та технології сучасних політичних процесів : Курс лекцій і метод. матеріалів до модуля навч. дисципліни / Уклад. : Е. А. Афонін, В. М. Козаков, Л. М. Усаченко. - К. : НАДУ, 2008. - 108 с.

15.Кармазіна М., Бевз Т., Ротар Н. Регіональні політичні режими в Україні: підстави формування, специфіка функціонування, особливості трансформації. – К.: ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. – 248 с.

16.Кіндратець О. Політичні зміни і політична стабільність / О. Кіндратець. // Політичний менеджмент. – 2005. – №2. – С. 55–65

17.Команда Андрія Балогі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Команда_Андрія_Балогі.

18.Круглашов А., Гуйтор М. Особливості політичного процесу в Чернівецькій області// Регіональний вимір політичного процесу в Україні у 2007 році: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (Львів, 10 листопада 2007 року) / Укл. Романюк А.С., Скочиляс Л.С., Шиманова О.В. – Львів: Генеза-ЦПД, 2007. – 132 с.

19.Кучуран А. Історія дослідження політичної регіоналістики в Україні / А.Кучуран. // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2014. – №702. – С. 181–184.

20.Лебедюк В. Політичні партії в Україні: особливості діяльності на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. Лебедюк // Партійна система сучасної України – Режим доступу до ресурсу: https://eprints.oa.edu.ua/1559/1/Lebediuk_071212.pdf.

21.Лендшел М. Локальні політичні студії як комплементарний підхід до дослідження політики / М. Лендшел. // Наукові записки. Політичні науки. – 2016. – №95. – С. 27–32.

22.Лендшел М. Регіональні та місцеві аспекти політики / М. Лендшел, М. Токар. // Науковий вісник ужгородського університету Серія : Політологія, Соціологія, Філософія.. – 2010. – №15. – С. 213–219.

23.Литвин В.,Осадчук І. Теоретико-методологічні параметри і підходи до типологізації партійних систем та емпірично-порівняльні результати їх верифікації на прикладі України (1990–2016) // Політичні партії і вибори : українські та світові практики : збірник статей і тез за результатами наукової конференції "Політичні партії і вибори : українські та світові практики" (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня 2016 року / відп. За випуск Анатолій Романюк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С. 148-181.

24.Малиновський В. Українська політична регіоналістика в контексті сучасних суспільно-політичних викликів / В. Малиновський. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2017. – С. 95–104.

25.Манайло-Приходько Р. Регіональний вимір розвитку та функціонування партійної системи України : дис. канд. політ. наук / Манайло-Приходько Р. – Ужгород, 2018. – 291 с.

26.Мангейм Дж.Б., Рич Р.К. Политология: Методы исследования. – М.: Издательство “Весь Мир”, 1997. – 544 с.

27.Мельник В. Розвиток політичного процесу в Україні (на прикладі Волинської області) : дис. канд.пол.наук / Мельник В. – Львів, 2017. – 210 с.

28.Мерриам Ч. Новые аспекты политики (фрагменты). Пер. Т.Н. Самсоновой, А.Л. Алюшина // Социально-политический журнал. 1996. №5. С. 163-182

29.Мирна Н. Сучасні тенденції регіоналізації та їх роль в європейських інтеграційних процесах [Електронний ресурс] / Н. Мирна – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/5/05.pdf>.

30.Міненкова П. Феномен політичного регіоналізму в контексті збалансування регіональних і державних інтересів [Електронний ресурс] / П. Міненкова – Режим доступу до ресурсу: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Minenkova.pdf>.

31.Новакова О.В., Пашина Н.П. Політичні процеси та політичні відносини – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2016. - 398 с.

32.Організації політичної партії Разом Сила в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://razomsyla.com.ua/representations>.

33.Остапець Ю. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри : дис. докт. політ. наук / Остапець Ю. – Ужгород, 2016. – 550 с.

34.Парламентські вибори-2014: підсумки і роздуми про майбутнє [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.razumkov.org.ua/upload/1415269995_file.pdf.

35.Партія VS Підприємство: як на Тернопільщині діє партія "Добрий самарянин"? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.chesno.org/post/3765/>.

36.Питання децентралізації в контексті забезпечення прав національних меншин на прикладі угорської меншини Закарпаття [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8:pitannyadecentral-&lang=ua.

37.Позачергові вибори до Тернопільської обласної ради 2009 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Позачергові_вибори_до_Тернопільської_обласної_ради_2009.

38. Політична система сучасного суспільства : навчальний посібник / [В. В. Мадіссон, Т. І. Кадлубович, Д. С. Черняк, Н. В. Пархоменко] – К. : КНУТД, 2015. – 229 с.

39. Політична карта Львівської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19540-politichna-karta-lvivskoyi-oblasti

40. Політична карта Волинської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19544-politichna-karta-volinskoji-oblasti

41. Політична карта Волинської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://oporaua.org/news/vybory/1499-politychna-karta-volynskoji-oblasti>

42. Політична карта Закарпатської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://oporaua.org/news/vybory/1672-politychna-karta-zakarpatskoji-oblasti>

43. Політична карта Закарпатської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19636-politichna-karta-zakarpatskoji-oblasti

44. Політична карта Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1480-politychna-karta-ivano-frankivskoji-oblasti>

45. Політична карта Івано-Франківської області [Електронний ресурс]. // Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу:

https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19632-politichna-karta-ivano-frankivskoyi-oblasti

46. Політична карта Львівської області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://oporaua.org/news/vybory/1478-politychna-karta-lvivskoji-oblasti>

47. Політична карта Рівненської області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19615-politichna-karta-rivnenskoji-oblasti

48. Політична карта Рівненської області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1484-politychna-karta-rivnenskoji-oblasti>

49. Політична карта Тернопільської області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1764-politychna-karta-ternopilskoji-oblasti>

50. Політична карта Тернопільської області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19646-politichna-karta-ternopils-koji-oblasti

51. Політична карта Чернівецької області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oporaua.org/news/vybory/1441-6741-1446978465-politychna-karta-cherniveckoji-oblasti>

52. Політична карта Чернівецької області [Електронний ресурс]. //Громадська мережа ОПОРА. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://www.oporaua.org/article/vybory/parlamentski-vybory/political_map19/19655-politichna-karta-chernivetskoyi-oblasti

53. Політична партія "Довіра" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Довіра_\(політична_партія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Довіра_(політична_партія))

54. Політична партія "Громадянський Рух «СВІДОМІ» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://свідомі.укр>

55. Політична партія "ВАРТА" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/ВАРТА_\(партія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/ВАРТА_(партія))

56. Політична партія "Команда Михайлішина" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.chesno.org/party/2146/>.

57. Політологічний енциклопедичний словник. / за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна. – К. : Генеза, 1997. – 395 с.

58. Рідне Закарпаття [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Рідне_Закарпаття.

59. Романюк А. Особливості політичного процесу в Львівській області у 2007 році. Регіональний вимір політичного процесу в Україні у 2007 році: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції (Львів, 10 листопада 2007 року) – Львів: Генеза, 2007.

60. Романюк А., Литвин В., Осадчук І. Особливості формування і функціонування партійних систем у Львівській області (2006–2017). Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 21 жовтня 2017 року / відп. за випуск Анатолій Романюк, Віталій Литвин. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. Вип. 2. С. 24–37.

61. Романюк А. Формування нового типу політичної партії в контексті трансформації партійних організацій Львівщини протягом періоду незалежності (1991–2016) // Політичні партії і вибори : українські та світові практики : збірник статей і тез за результатами наукової конференції "Політичні партії і вибори : українські та світові практики" (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 8 жовтня

2016 року / відп. За випуск Анатолій Романюк. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – С. 20-32.

62.Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: Монографія. – Чернівці: Рута, 2007. – 472 с.

63.Славко Т. Теоретичні засади регіональних політологічних досліджень [Електронний ресурс] / Т. Славко – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chmnu.edu.ua/pdf/pidruchniku/21/35.pdf>.

64.Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 428 с.

65.Туровский Р.Ф. Сравнительный анализ тенденций регионального развития России и Украины // Полис. – № 6.– 1999.

66.Уайтхед Л. Сравнительная политология: исследования по демократизации // Политическая наука: новые направления. – М., 1999. – С. 355-358

67.Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.). Енциклопедичний довідник / За ред. М. Кармазіної. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 588 с.

68.Центральна виборча Комісія. Вибори до Верховної Ради 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V>

69.Центральна виборча Комісія. Вибори до Верховної Ради 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>

70.Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp0011.html>

71.Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2015/wm001.html>

72.Центральна виборча комісія. Місцеві вибори 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001pt001f01=695.html>

73.Центральна виборча Комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради 2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001_26/

74.Центральна виборча Комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp001.html>

75.Центральна виборча комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/>

76.Центральна виборча комісія. Позачергові вибори до Верховної Ради 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp001pt001f01=919.html>

77.Якименко Ю. Парти́йна система України після 2019 року: особливості та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Ю. Якименко // Центр Разумкова. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_part_system.pdf.

78.Янішевський С. Локальні політичні проекти: чинники виникнення та перспективи політичної діяльності (за підсумками місцевих виборів-2015) [Електронний ресурс] / С. Янішевський // Серія «Політика» – Режим доступу до ресурсу: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/lokalni_prosesu-7d35f.pdf.

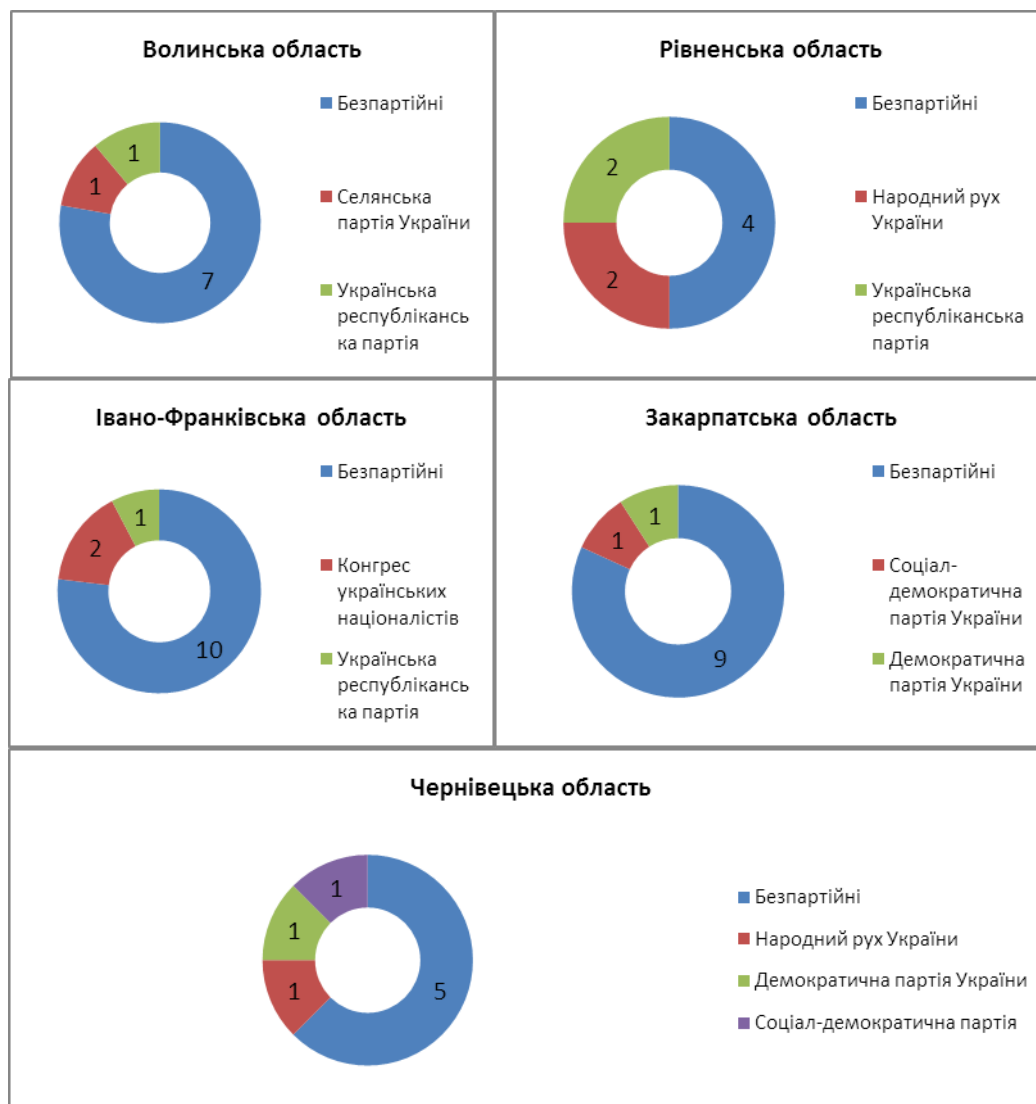
79.Beume K. Party Leadership and Change in Party Systems: Towards a Postmodern Party State?// Government and Opposition. – 1996. – Vol. 31, # 2. – P.135 – 159.

80.Laakso M., Taagepera R. The “Effective” Number of Parties // Comparative Political Studies. A quarterly journal. – 1979. – Vol.12, # 1. – P.3-27.

81.Rae D., Taylor M. The Analysis of Political Cleavages. – New Haven: Yale University Press, 1970. –152 p.

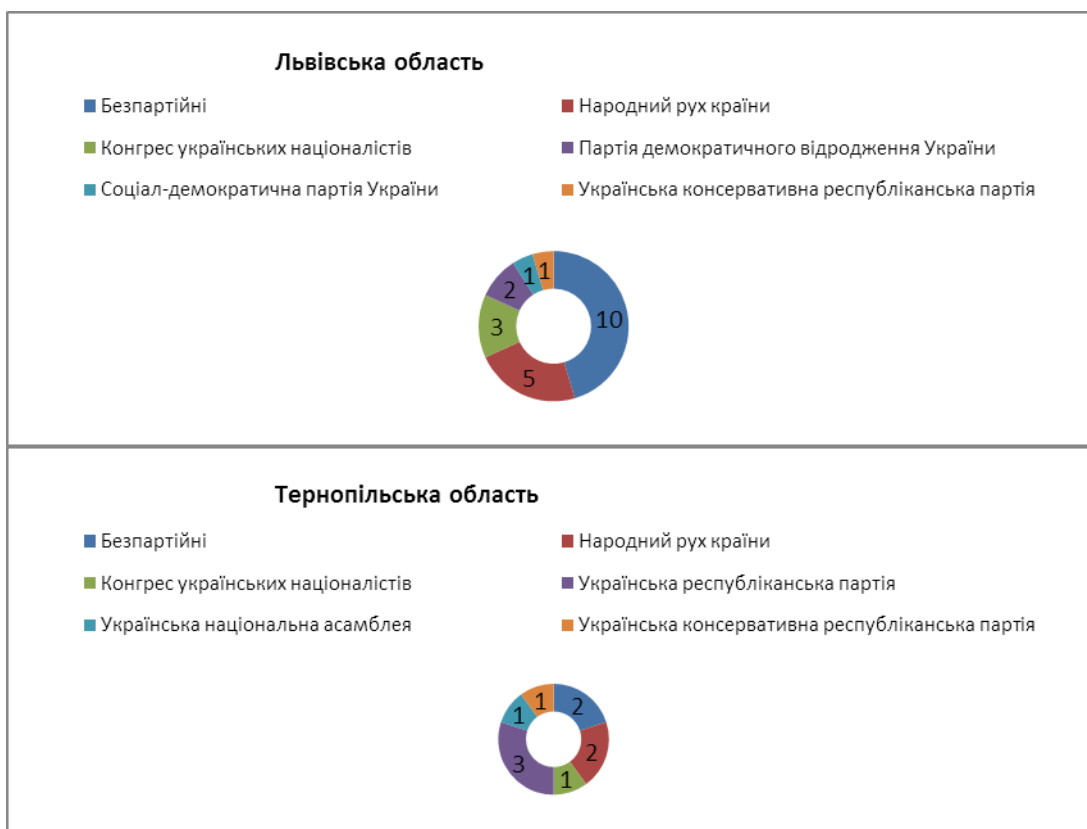
ДОДАТКИ

Додаток А.Партійне представництво переможців в одномандатних округах на парламентських виборах 1994 року

*Джерело: складено автором на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Додаток А. (продовження)

*Джерело: складено автором на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Додаток Б. Електоральна карта Західного регіону за підсумками парламентських виборів 1998 року

*Джерело: складено автором на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

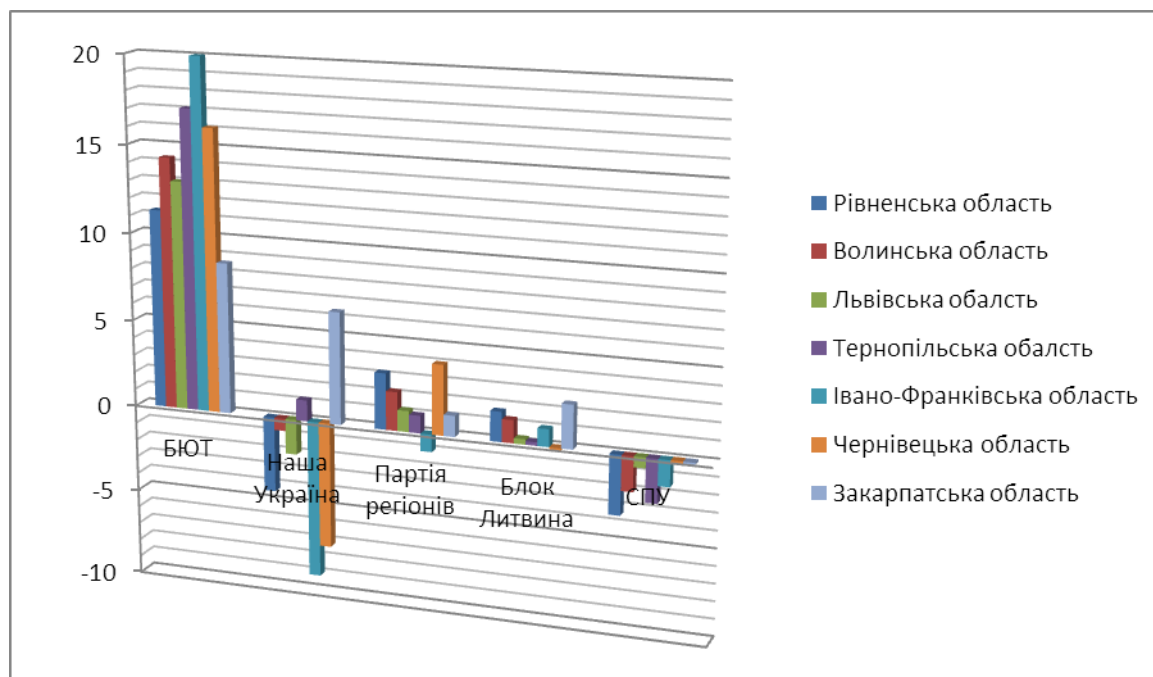
Додаток В. Партії-переможці в округах областей Західної України за підсумками парламентських виборів 2002 р.

- Наша Україна
- Самовисування
- За єдину Україну
- СДПУ (о)
- Демократична партія

*Джерело: складено автором на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.

Додаток Г. Зміна показників основних політичних партій на парламентських виборах 2007 року в порівнянні з виборами 2006 року в областях Західної України

*Джерело: складено автором на основі даних з офіційної Інтернет-сторінки Центральної виборчої комісії.